

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1967.1.01>

J. SAAT

OKTOOBRIREVOLUTSIOON TALLINNAS, TEMA SAAVUTUSI JA NENDE KAITSMINE

(november 1917 — märts 1918)

1. Oktoobrirevolutsioon Tallinnas

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel rõhutas V. I. Lenin korduvalt Tallinna suurt tähtsust võiduka sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisel ja tema tulemuste kindlustamisel. Kirjas «Eemalseisja nõuanded» ütleb ta, et revolutsiooni võidu otsustab «üheaegne, võimalikult ootamatu ja kiire pealetung Piiterile, tingimata nii väljast kui ka seestpoolt, niihästi tööliskvartaleist ja Soomest kui ka Tallinnast ja Kroonlinnast...»¹.

Tallinna suurt tähtsust teiste strateegiliste punktide kõrval rõhutab ta ka kirjas bolševikele, kes võtsid osa Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist. Ta kirjutab selles: «Asi seisab ülestõususes, mille võib ja peab otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn... Laevastik, Kroonlinn, Viiburi, Tallinn võivad minna ja peavad minema Piiteri peale, purustama korniilovlikud polgud, panema liikvele mõlemad pealinnad, arendama massilist agitatsiooni võimu eest, kes viivitamatult annab maa üle talupoegadele ja pakub viivitamatult rahu, kukutama Kerenski valitsuse, looma selle võimu.»²

Tallinn oli Balti mere sõjalaevastiku üheks baasiks. Siia paigutatud soomus-, ratsaja suurtükiväeüksusi oli kerge paisata Petrogradi alla. Sellepärast olenes revolutsiooni saatus Petrogradis tunduval määral sellest, kelle käes oli Tallinn.

Ka kodanlik Ajutine Valitsus sai väga hästi aru Tallinna strateegilisest tähtsusest kontrrevolutsiooni seisukohalt. Ta koondas siia endale ustavaid väeosi (13. ja 15. kasakapolk ning soomusautod meeskondadega, kes majutati Kopli poolsaarele laevatehaste rajooni). Samuti asus 12. armee nõukogu kaitsesõjaluse seisukohal oleva täitevkomitee aktiivsem osa Kutšini ja teiste esseeridega väejuhatuse täielikul toetusel Pihkvast Tallinna, kus nad hakkasid oma poolehoidjaist organiseerima uut täitevkomiteed kõigi Põhjapiirkonna sõjavägede jaoks.³

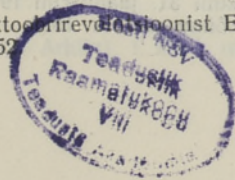
Kuid Eesti bolševikud olid oma esindajate kaudu partei Keskkomiteele andnud kindla töötuse, et nad ei luba Eesti territooriumi kasutada kontrrevolutsiooni platsdarmina, ning nad pidasid sõna. Ka Kutšini kavandatud kontrrevolutsioonilise keskuse loomine Tallinnas nurjus juba alguses ning esseeride ja menševike tähtsamad liidrid puistasid Tallinna tolmu jalgadelt.

Nagu I. Rabtšinski mälestustest nähtub, tegeles VSĐT(b)P Tallinna Komitee järjekindlalt sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise küsimustega. Poliitilise juhtimise kindlustamiseks moodustati tema juurde Revolutsioonikomitee.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 154.

² Sealsamas, lk. 161.

³ Nõukogude võimu eest. Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioonist Eestis aktiivselt osavõtnute mälestuste kogu. Tallinn, 1957, lk. 152.

Kooskõlastatult Petrogradi parteiorganisatsiooniga toimus 22. oktoobril⁴ partei juhtimisel Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ja Tallinna Nõukogu koosolek, kus moodustati Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee, kes oli ühtlasi ka Tallinna Sõja-revolutsioonikomiteeks. Töötati välja tegevuskava ja juhtivate parteitöötajate vahel jaotati ülesanded.

I. Rabtšinski mälestuste kohaselt pidi J. Anvelt enda peale võtma Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ja V. Kingissepp Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee tegeliku juhtimise. I. Rabtšinski ülesandeks jäi armee klubi kaudu konspiratiivselt organiseerida kõik usaldatavad sõjalised jõud kindluses, et tagada võimu üleminek nõukogude kätte ning suruda sotsialistid-revolutsionäärid, menševikud ja ohvitserid vastuhakkamise puhul maha.⁵

Ka väeosade vahel jaotati ülesanded üksikasjalikult ja igale neist anti oma tegevuskava. Nii näiteks olid ustavate suurtükiväelaste kahurid suunatud kindluse piirkonnale, kus asusid väeosad, keda ei saadud usaldada, ja Tallinna raudteejaamale, et takistada jaama vallutamist kontrrevolutsionääride poolt ning siitkaudu neile kuuluvate väeosade saatmist Petrogradi alla. Laevad seati võitlusvalmis ja iga päev pidas kaks neist valve-teenistust. Ust-Dvinski polgu ülesandeks jäi patrulliteenistus. Ootamatuste jaoks oli ette nähtud reserv, kuhu arvti 175. polk.

I. Rabtšinski märgib eriti 3. kindluse-suurtükiväepolgu ja tema 4. roodu ning 4. suurtükiväepolgu tähtsat osa revolutsiooni võidu kindlustamisel Tallinnas. «Iseäranis tubli oli IV rood, kes palju kaasa aitas kasakate vastu peetud võitluses sel ajal, kui Kerenski saadikud ja kasakate salgad Petrogradi ning Tallinna vahet sõitsid,»⁶ kirjutab ta.

Maa- ja merejõudude telegraafis ja telefonisides oli koostatud personaalse valve-teenistuse täpne kava. Oli loodud side teiste linnadega. Kuna enamik soomusväeosade komandosid oli alles hiljuti Tallinna saabunud ja nende meeleolu ei olnud veel selgunud, siis oli nähtud ette abinõud vajaduse korral masinate rikkumiseks. Kõik vastutust nõudvad ülesanded olid usaldatud ainult bolševikele.

I. Rabtšinski, kes 23. oktoobril oli valitud Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee esimeheks, saatis olukorrast Tallinnas vajalikke teateid VSDT(b)P Keskkomitee Sõja-revolutsioonikeskusele Petrogradi peamiselt J. Sverdlovi kaudu, algul miinilaevadega, mis pidasid igapäevast korrapärast ühendust Tallinna ja Petrogradi vahel, hiljem otseühendustelefoni kaudu.

Kooskõlastatult Petrogradi keskusega võttis Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee Tallinnas ja kindluse piirkonnas kõik strateegilised punktid 23. oktoobril kell 7 õhtul oma kontrolli alla. See toimus täielikku korda säilitades. Kõik sõjaväeosad teatasid oma valmisolekust alluda Tallinna Nõukogu otsustele.

Samal ja järgmisel päeval asuti komissaride määramisele linna ja merekindluse strateegilistes punktidesse ning kohaliku väejuhatuse juurde, väeosadesse, raudteejaamadesse, posti- ja telegraafiasutustesse ning töötati nende jaoks välja instruksioonid. Komissarid töötasid täielikus kooskõlas Sõja-revolutsioonikomiteega ja esitasid viimasele igal õhtul lühikese aruande. Vägede juhataja järele seati sisse valve.

Samasugused ettevalmistused toimusid ka mujal Eestis.

Petrogradi lähedal asuvate keskuste, nende hulgas ka Tallinna bolševike ees seisvaid ülesandeid kajastab õigesti Petrogradi Sõja-revolutsioonikomitee üleskutse, mis avaldati 24. oktoobril. Selles tehakse teatavaks, et ööl vastu 24. oktoobrit asusid kontr-revolutsioonilised vandeseltslased Petrogradis pealetungile. Nad kutsuvad kohale junkruid ja oma löögirühmi, püüavad tõmmata Petrogradi mõningaid polke. Üleskutses kinnitatakse, et Petrogradi garnison ja proletariaat on valmis andma vaenlastele purustava löögi, ja nõutakse, et kõik garnisonid, kes kaitsevad Petrogradi lähiseid, peavad olema täiesti lahinguvalmis. Raudteejaamades tuleb välja panna kõvendatud valve. Ei tohi Petrogradi lasta ühtki väeosa, ilma et see oleks teadlik olukorrast. Ešelonidele

⁴ Kuupäevad kuni 31. jaanuarini 1918 on antud vana kalendri järgi.

⁵ Nõukogude võimu eest, lk. 152.

⁶ Sealsamas.

tuleb saata vastu kümned agitaatorid, kes peavad Petrogradi saadetavatele väeosadele selgitama, et neid tahetakse muuta korniilovlaste käsilasteks. Ešelonid, kes mõjutamisele ei allu, on vaja jõuga kinni pidada. Kästi tegutseda kindlalt ja ettevaatlikult, aga kui vaja, siis halastamatult. Kõigist vägede liikumistest tuli informeerida Petrogradi Sõja-revolutsioonikomiteed ja saata sidepidamiseks Smolnõisse kohalike nõukogude ja polgukomiteede esindajad.⁷

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee täitis kõik need korraldused.

25. oktoobri hilisõhtul tuli Petrogradis Smolnõi Instituudi suures saalis kokku Venemaa tööliste, talupoegade, soldatite ja madruste tõeline esindus — II ülevenemaaline nõukogude kongress, kelle presiidiumi valiti bolševike partei juhid eesotsas V. I. Leniniga. Tallinna Nõukogu oli kongressile saatnud kolm bolševikku (J. Anvelt, M. Smirnov ja N. Petšnikov) ja kaks esseeri. Bolševike fraktsioon kui kõige suurem istus saalis esimestes ridades. Delegaat N. Petšnikov jutustab: «Mina istusin koos J. Anveldi ja teiste Eesti delegaatidega kuuenda rea keskel . . . Kogu eluajaks on kongressi delegaatidele meelde jäänud revolutsiooni juhi — suure Lenini mehine kuju. Lenini teade sotsialistliku revolutsiooni võidust ja Ajutise Valitsuse areteerimisest kutsus delegaatide hulgas esile unustamatu revolutsioonilise entusiasmi. Samasuguse vaimustusega võtsid delegaadid vastu kõik Vladimir Iljitši teised esinemised.»⁸

25. oktoobril, pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu Petrogradis, ilmus V. I. Lenini poolt kirjutatud Petrogradi Sõja-revolutsioonikomitee üleskute «Venemaa kodanikele!», milles teatati, et Ajutine Valitsus on kukutatud ja et see eesmärk, mille eest rahvas võitles — demokraatliku rahu viivitamatu pakkumine, mõisnike maomanduse kaotamine, tööliskontrolli sisseseadmine tootmise üle ja Nõukogude valitsuse loomine —, on kindlustatud.⁹ Järgmisel päeval, 26. oktoobril avaldas ka Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee üleskute «Kõigile soldatitele, madrustele ja töölistele, kõigile Eestimaa elanikkudele», milles elanikkonda informeeriti sotsialistliku revolutsiooni võidust ja võimu üleminekust nõukogude kätte, II ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkutulekust, vastuvõetud «Maadekreedist» ja «Rahudekreedist» ning tõeliselt rahvaliku ja revolutsioonilise Nõukogude valitsuse loomisest. Edasi kutsuti kodanikke ja sõjaväelasi üles säilitama kindlat korda. Mingisugust omakohut ei tohtinud olla. «Distipliinis seisab meie jõud,» öeldakse üleskutes.¹⁰

26. ja 27. oktoobril ei suutnud kontrrevolutsioonilised elemendid Tallinnas (ja ka mujal Eestis) teha mingisuguseid väljaastumise katseid. Nad tundsid, et nende jõud on tühised ning poolehoid nõukogude võimule rahva hulgas, sõjaväes ja laevastikus niivõrd suur, et kontrrevolutsioonilist mässi üritada on lootusetu. Küll aga levisid eesti kodanlased ja nende sabarakud, nn. hädasotsialistid, igasuguseid valetateid ja provokatsioonilisi kuulujutte.

26. oktoobril ilmus Eestimaa Sõja-revolutsioonikomiteesse Tallinna merekindluse sõjavägede juhtkond — maavägede juhataja, kindluse komandant, mereäärse rinde ülem, sadama komandör, suurtükiväe inspektor, kindluse intendant ja teised — ning avaldas valmisolekut teenida uut revolutsioonilist võimu. Nende juurde määrati komissarid. Ilma komissari allkirjata ei olnud kehtiv ükski nende käsk ega määrus. Keelati ära sõjavägede saatmine Tallinnast Petrogradi.

Samal päeval toimusid Tallinna vabrikutes ja tehastes (teiste hulgas ka «Dvigatelis», Lutheri ja Vene-Balti tehases) koosolekud ja miitingud, kus tervitati nõukogude võimu ning II ülevenemaalise nõukogude kongressi otsuseid ja dekreete ning V. I. Lenini kui revolutsiooni organiseerijat ja juhti. Nõuti karmide abinõude tarvitusele võtmist maavägede staabiülema Schwarzi ja Ajutise Valitsuse komissari Skatškovi vastu, kes levisid sõjavägede hulgas provokatsioonilisi telefonogramme.¹¹ Tallinna töölised töö-

⁷ ORRKA (= Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Aja-
loo Riiklik Keskarchiiv), f. R-1233, nim. 1, s.-ü. 1, l. 6—8.

⁸ Nõukogude võimu eest, lk. 123—124.

⁹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 208.

¹⁰ «Tööline» 27. okt. 1917.

¹¹ EKPA (= Eestimaa Kommunistliku Partei Arhiiv), f. 6364, nim. 1, s.-ü. 97, l. 6.

tasid ka edaspidi võidelda õig õla kõrval revolutsiooniliste madruste ja soldatitega, kui vaja, relv käes. Nad nõudsid organiseeritud tööliste relvastamist kõige lähemal ajal.

Tervitusmiitingud toimusid ka sõjaväeosades ja laevastikus. Tallinna sõjaväelaste klubis korraldati suur soldatite, madruste ja kasakate koosolek, kus VSDT(b)P nõudmised tunnistati õigeks ja otsustati igapidi toetada nõukogusid kui praegu ainukesi demokraatiale ustavaid võimuorganeid.

26. oktoobril võttis Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee vastu otsuse kõrvaldada Ajutise Valitsuse kubermangukomissar ja maakondade komissarid ning nende volitused ja asjaajamine üle anda vastavatele nõukogude täitevkomiteedele. Kubermangukomissari suhtes viidi see otsus täide juba järgmisel päeval. Toompeal koostati 27. oktoobri hommikul akt, millega Ajutise Valitsuse komissar Eestimaa kubermangus Ivan Ivani p. Poska andis üle ja Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee volinik Viktor Eduard p. Kingissepp võttis vastu Eestimaa kubermanguvalitsuse asjaajamise.¹²

Kodanlik ajaleht «Eesti Sõjamees» kirjutas sel puhul:

«Kell 1 laikus I. Poska Toompea lossist, kus ta 7 kuud ja 21 päeva oli juhatanud kubermangu elu. Uus komissar V. Kingissepp asus pärast seda jooksvate asjade arutamisele, mille jooksul ta kirjutas alla esimesele käskkirjale, milles ta üle kubermangu teatab enda ametisse astumisest, kirjutab kõigile endise Ajutise Valitsuse komissaridele ette oma amet maha panna ja asjaajamine kohalike täidesaatvate komiteede kätte üle anda. Ta käsib kõiki tema ametkonda kuuluvaid ametnikke kohtadel tööle jääda.»¹³

27. oktoobril jätkusid Tallinnas töörahva ja sõjaväelaste koosolekud ja miitingud, kus avaldati toetust nõukogude võimule. Eesti polgus toimunud miitingul esinesid kõnedega bolševikud H. Suuder, J. Sihver ja H. Uripea ning tööerakondlased härrad J. Vilms ja J. Seljamaa. Viimaste demagoogilised ja segased sõnavõtud kukutatud Ajutise Valitsuse kaitseks ei leidnud poolehoidjaid. Uhel häälel võeti vastu bolševik J. Sihveri esitatud resolutsioon, milles Tallinna eesti polgu soldatid avaldasid rõõmu selle üle, et revolutsioonilise rahva enamiku eesotsas on revolutsioonilised tööliste, sõjaväelaste ja talupoegade saadikute nõukogud. Eesti soldatid lubasid toetada uut revolutsioonilist rahvavalitsust ja selleks kaasa töötada, et rahva nõudmised teostuksid.¹⁴

Toimus ka suur Tallinna garnisoni sõjaväelaste miiting, millest võttis osa 1500 inimest. Otsustati relvadega toetada nõukogude kongressi tema võitluses kontrrevolutsiooni vastu.¹⁵

28.—30. oktoobrini valitses Eestis endise Ajutise Valitsuse peaministri Kerenski ja kindral Krasnovi Nõukogude-vastase mässu tõttu pinev olukord. Kontrrevolutsionäärid tegid katseid saata ustavaid väeosi Eesti raudteed kasutades Gatsinasse, kus neid Kerenski ja Krasnov kärsitult ootasid. Viimased lootsid, et ka 13. ja 15. kasakapolk neile Tallinnast appi tulevad. Kuid Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee võttis kontrrevolutsiooni vastu kiiresti tarvitusele abinõud. Tähtsamates raudteejaamades ja telegraafis lugevdati valvet. Tallinnast saadeti agitaatoritena mitmele poole madrusteid, soldatid ja töölisi. Tallinnas ja selle läheduses asuvaid kasakaid läkski korda selgitustööga nõukogude võimu poole võita. Nad teatasid, et toetavad nõukogusid ja ei soovi Kerenskile appi minna.¹⁶ Kuigi Põhjarinde ülemjuhataja kindral Tšeremissov isiklikult I. Rabtšinskiga telegraafiühenduse võttis ja väeosade väljasaatmist nõudis ning Kerenski erakorralise sõjaväerongi ohvitseride-käskjalgadega Tallinna läkitas kasakate eselonide väljasaatmise kiirendamiseks, ei saanud kontrrevolutsionäärid Eesti kaudu endale ühtegi väeosa. Küll aga saadeti Tallinnast revolutsioonilisele Petrogradile appi ristleja «Oleg» ja mõned miinilaevad ning raudtee kaudu madruste väesalk. Arasaatmiseks

¹² ORRKA, f. R-1290, nim. 1, s.-ü. 5, l. 2 ja 3.

¹³ «Eesti Sõjamees» 2. nov. 1917.

¹⁴ «Maatamees» 31. okt. 1917.

¹⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957, lk. 390.

¹⁶ «Klassivõitlus» 1925, nr. 67—68, lk. 8—10.

olid valmis ka patareid 6- ja 12-tolliste suurtükkidega, kuid neid polnud enam vaja, sest Piiteri proletariaat oli kontrrevolutsionäärid juba purustanud.¹⁷

Oktoobrirevolutsiooni võidu päevaks Tallinnas tuleb pidada 26. oktoobrit. Sel päeval avaldas Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee üleskutse rahvale, milles anti teada võimu üleminekust nõukogude kätte. Samal päeval teatas kohalik sõjaväeline juhtkond oma valmisolekust teenida nõukogude võimu. Samuti algasid sel päeval koosolekud ja miitingud sõjaväes, laevastikus, vabrikutes ja tehastes (kuigi trükisõna kaudu sai laiem elanikkond sündmuste kohta teateid alles järgmisel päeval, 27. oktoobril), kus töölised, soldatid ja madrused tervitasid Oktoobrirevolutsiooni ja kinnitasid oma ustavust nõukogude võimule.

Eesti töörahvas võttis riigivõimu enda kätte peaaegu ilma püssipauguta. Sotsialistliku revolutsiooni võrdlemisi kerge võit Eestis oli tingitud peamiselt sellest, et tööliklass ja bolševike partei olid tema ettevalmistamiseks teinud rahvahulkades tohutu suurt tööd, mida Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee esimees J. Anvelt iseloomustas järgmiselt:

«Pärast V. I. Lenini Venemaale jõudmist aprillikuus võttis parteiorganisatsioon ka Eestis endale kindlalt lipukirjaks võitluse nõukogude võimu maksmapaneku eest. Tuli määratu töö ära teha . . . Meie parteiorganisatsioon — esialgu mõnisada seltsimeest, suvel vahest — 4—5 tuhande suurune tööliste revolutsionääride salk — pidi tuhanded maatöölised, väikemaapidajad ja soldatid proletaarsete revolutsiooni lipu alla koondama. Parteiorganisatsioon hakkas raudse püsivusega seda ülesannet teostama. Rahu tegemine ilma maade võitmiseta ja sõjakuludeta, mõisade tasuta äravõtmine töörahva kasuks, tootluse-, kütte- ja korterikriisi lahendamine revolutsioonilisel teel, vabrikute võtmine tööliste kontrolli alla — need olid peahüüdsõnad, mida siis sajad üleskutsed, tuhanded ajalehekirjutused ja kõnelejad, kümned tuhanded «isiklikud» agitaatorid linnas ja maal, ootajate sabades ja kirikuliste keskel, vabrikus ja kasarmus hulkadele ette kandsid, arusaadavaks tegid ja hulki nende eest võitlema organiseerisid. Parteilastele ilmusid abjks parteitud kaasatundjad . . . See oli massiline selgitustöö hulkades, mida sagedasti parteile täiesti tundmatud inimesed tegid. Partei oli vaid peaaegu ja selgrooks sellele liikumisele, hüüdsõnu andes, organisatsiooniline luues ja taktikat ära määrates . . . Siin oli hulkade revolutsiooniline liikumine, mille eesotsas partei võitles.»¹⁸

Teisal iseloomustab J. Anvelt bolševistliku ajakirjanduse tähtsat osa sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisel:

«Meie seadsime endale eesmärgiks ühendada parimaid linna- ja külaproletariaadi elemente, kasvatada neid poliitiliselt ning koondada parimaist parimad bolševike organisatsiooni. Põhiliselt see õnnestus. Eesti tööliste jaoks etendas ajaleht «Kiir», vaatamata oma puudustele, umbes samasugust osa, nagu etendas ajaleht «Pravda» kogu Venemaa proletariaadi jaoks.»¹⁹

J. Anveldi sõnavõttudest ja Eesti bolševistliku organisatsiooni taktikast nähtub, et Eesti bolševike juhendiks sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisel ja läbiviimisel oli V. I. Lenini õpetus kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamiseks sotsialistlikuks revolutsiooniks, mille ta esitas 1894. aastal oma teoses «Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?».

Juba siis nägi Lenin, et Venemaal on valmimas võimas rahvarevolutsioon, mille juhiks on proletariaat liidus revolutsioonilise talurahvaga. Venemaa revolutsioonis eraldas Lenin kaks etappi: esmalt kukutab vene tööline kõigi demokraatlike elementide eesotsas üles tõustes absolutismi ja seejärel hakkab ette valmistama oma võitu teisel, sotsialistliku revolutsiooni etapil. Oma teoses «Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky» väljendab Lenin seda seisukohta järgmiselt: «Esmalt koos «kogu» talurahvaga monarhia vastu, mõisnike vastu, keskaja jäänuste vastu (ja sedavõrd jääb revolutsioon kodanlikuks, kodanlik-demokraatlikuks). Siis koos kehvtalurahvaga, koos poolproletariaadiga,

¹⁷ Nõukogude võimu eest, lk. 160—161.

¹⁸ «Klassivõitlus» 1927, nr. 88—89.

¹⁹ EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 132, l. 11.

koos kõigi ekspuuteeritavatega kapitalismi vastu, sealhulgas küla rikaste, kulakute, spekulantide vastu, ja sedavõrd muutub revolutsioon sotsialistlikuks.»²⁰

Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise teooriat arendas Lenin edasi 1905. a. revolutsiooni päevil ja konkretiseeris 1917. aastal «Aprilliteesides», kus ta kirjutab:

«Käesoleva momendi iseärasus Venemaal seisab üleminekus revolutsiooni esimeselt etapilt, mis seetõttu, et proletariaat ei olnud küllalt teadlik ega organiseeritud, andis võimu kodanlusele, — revolutsiooni teisele etapile, mis peab andma võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte.... See iseärasus nõuab meilt oskust kohandada parteitöö eriliste tingimustega proletariaadi ennekuulmatult laiade, äsja poliitilisele elule ärganud masside hulgas.»²¹

Need erilised tingimused seisid selles, et proletariaat pidi endale kindlustama liitlased. 1917. aasta sügisel oli sotsialistlikus revolutsioonis Venemaa proletariaadi liitlaseks sisemaal (kui jätta kõrvale välisliitlane — kõigi sõdivate ja üldse kõigi maade proletariaat) kehvtalurahvas, rahva suure enamiku moodustav poolproletaarne ja osalt väiketalupeoglik elanikkonna mass, kes tingimata vajas rahu, leiba, vabadust ja maad, mida võis anda ainult sotsialistlik revolutsioon, ja mille tõttu ta tuli kaasa kui proletariaadi liitlane revolutsiooni teisel etapil.

Selle liitlase kaasatõmbamisele, nagu juba eespool on märgitud, pöörasid erilist tähelepanu ka Eesti bolševikud. Esimestel päevadel pärast tsaarivalitsuse kukutamist olid poolproletaarsed ja kehvtalupeoglikud hulgad oma enamikus kodanlikust Ajutisest Valitsusest ja tema lubadustest suures vaimustuses. Kuid Ajutine Valitsus aitas ise kaasa enda paljastamisele, jättes oma lubadused täitmata. Ta töötas anda rahu, kuid tegelikult jätkas sõda koos tsaari liitlaste — imperialistidega. Samasugune lugu oli maaküsimuse lahendamiseks, mille ta lükkas edasi kuni Asutava Kogu kokkutulekuni. Viimast aga ei kutsutud ega kutsutud kokku. Töörahvale sai selgeks, et kodanlus ja mõisnikud venitavad Asutava Kogu valimistega sellepärast, et loodavad enne seda revolutsioonilise liikumise lämmatada.

Bolševike väsimatu selgitustöö avaldas mõju, mida kõige paremini demonstreerisid valimised tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogudesse. Kevadel koosnesid nõukogud ka Eestis enamasti kodanluse sabarakkudest — esseeridest ja menševikest või nende poolehoidjast. Kuid sügise poole oli olukord põhjalikult muutunud: nõukogude ümbervalimisel saavutasid neis juba septembri algul enam-vähem püsiva enamuse revolutsioonilised saadikud — bolševikud või nende poolehoidjad. See töörahva hulkade revolutsioniseerumine, nagu J. Anvelt märgib, sai tõsiasjaks kibeda ideelise võitluse tulemusena, mida bolševike partei sotsiaaläraandjate (menševike ja esseeride) vastu pidas.

Märkigem siinkohal sedagi, et Tallinna tööliklassi liit kehvtalurahva ja poolproletaarlastega ei tekkinud alles 1917. aastal, vaid oli alguse saanud juba 1905. aasta revolutsioonis. Juba siis olid Tallinna tööliklassi bolševikega (H. Pöögelmann, J. Sihver jt.) eesotsas maatöörahma juhtideks võitluses tsaari ja parunite vastu. «Tolleaegsed vaidlused nõukogude tähtsuse ümber,» kirjutab Lenin, «olid 1917.—1920. aasta suure võitluse eelkäijaks.... Ilma 1905. aasta «peaproovita» oleks 1917. aasta Oktoobrirevolutsiooni võit olnud võimatu.»²²

Nagu kogu Venemaal, oli 1905. aasta revolutsioon ka Eestis Oktoobrirevolutsiooni peaprooviks.

²⁰ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 274—275.

²¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 4.

²² V. I. Lenin, «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis. Teosed, 31. kd., lk. 11.

2. Võitlus nõukogude võimu kindlustamise eest Tallinnas

Nagu Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel ja läbiviimisel, nii etendasid Tallinna töölised eesrindlikku osa ka võitluses sotsialistliku revolutsiooni edasiarendamise ja nõukogude võimu kindlustamise eest.

Tallinnas oli kogu Eesti kohta kõige suurem ja kontsentreeritum tööstus, seega ka kõige tugevam, ühtlasem ja organiseeritum töölisklass, kes oli karastunud revolutsioonilises võitluses ja oli rahva hulgas võitnud suure autoriteedi.

Tallinna organiseeritud tööliskonna eesotsas sammus bolševike partei, kes oli Eestis kõige tugevamaks ja kogenumaks poliitiliseks parteiks. Eriti perekad ja tugevad parteiorganisatsioonid tegutsesid «Dvigateli» vagunitehases, Wiegandi tehases, Lutheri vineeri- ja mööblivabrikus, tselluloosivabrikus, sadamatehases, Vene-Balti ja Bekkeri laevatehases. Tallinna töölisklassi jõudu suurendas ka see asjaolu, et siin asus osa Balti mere laevastikust, kus oli samuti tugev parteiorganisatsioon. Samuti ilmusid Tallinnas tähtsamad Eesti bolševistlikud ajalehed «Tööline», «Maatamees» ja venekeelne «Utro Pravdõ» (1. augustist kuni 8. novembrini «Zvezda»).

Kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni avaldas VSDT(b)P Tallinna Komitee juures olev Revolutsioonikomitee üleskutse «Kõigile Eestimaa elanikkudele ja sõjaväelastele, kellel revolutsiooni võit kallis», milles kutsuti kõiki tööle asuma, et endise vägivaldavalitsuse varemeil ehitada tõeline tööliste ja talupoegade vabariik. Ühtlasi aga kutsuti ka valvsusele: «Kuid pidage meeles, et tagurliised kihid, kelle röövimisele rahvavalitsus lõppu tahab teha, veel mitte otsustavalt maha ei ole surutud . . . Murdkem maha vasturevolutsioonilised jõud!»²³

Partei üleskutse anda kõik jõud rahvavõimu kindlustamiseks, leidis Tallinna töölisklassi ridades elavat vastukaja.

Nõukogude võimu kehtestamine tähendas seda, et tuli purustada kodanluse võimuparaat ja luua uue võimu organid töörahva nõukogude näol. Paljudes maakonnalinnades ja valdades ei olnud töölised ja kehvtalurahvas veel küllaldaselt organiseeritud ega omanud poliitilisi kogemusi. Sinna tuli bolševike parteil saata linnadest, eeskätt Tallinnast, abiks oma paremaid esindajaid, teadlikke, poliitiliste kogemustega töölisi.

Detsembris avaldas VSDT(b)P Eestimaa Büroo jõuluks maale sõitvatele Tallinna töölistele üleskutse abistada maatõõrahvast mõisate ülevõtmisel. Töölisi kutsuti üles endid enne maalesõitmist registreerima, et saada vajalikke näpunäiteid. «Linnatöölised,» öeldakse üleskutses, «teie peate ka siin platsi astuma! Ärgu olgu ueeks aastaks ühtegi mõisat enam, mis aadli või eesti soost rahvakurnaja käes oleks!»²⁴

Kuna klassivaenlane avaldas paiguti ägedat vastupanu, kasutades sageli relvi, tuli maakonnalinnadesse ja valdadesse tihtigi saata tugevasti relvastatud tööliste salku.

Seetõttu oligi bolševike partei Tallinna organisatsiooni üheks tähtsamaks ülesandeks tööliste Punase Kaardiväe organiseerimine. Vabrikute ja tehaste töölismiilitsa ning osalt ka Punase Kaardiväe näol olid tööliste relvastatud jõud Tallinnas olemas juba enne Oktoobrirevolutsiooni, massiliseks organisatsiooniks aga muutus Punakaart alles nõukogude võimu ajal. Tallinna Punakaardi organiseerimisele pühendasid palju jõudu ja hoolt V. Kingissepp, O. Rästas, R. Vakmann, G. Metus-Abrelthal, H. Tederov (G. Sommer) jt. bolševikud. «Dvigateli» tehase töölismiilitsa ülemana aitas R. Vakmann oluliselt kaasa selleks, et töölismiilits sai Tallinnas tööliste Punakaardi organiseerimise ja relvastamise lähtekohaks ning tugipunktiks.

R. Vakmann märgib, et vabrikute ja tehaste töölismiilits oli oma meelsuselt bolševistlik. ««Dvigatelis» näiteks,» kirjutab ta, «organiseeris just miilits suurel määral ka nende punakaartlaste mobiliseerimist, keda peale Oktoobri Nõukogude valitsusele vaja oli revolutsiooniliste aktide läbiviimiseks (kodanlike ajalehtede kinnipanemine, trükkodade rekvireerimine jne.), samuti ka mitmesuguste vahipostide väljapanemiseks jne.»²⁵

Nagu O. Rästas mäletab, moodustati juba enne Oktoobrirevolutsiooni Tallinnas

²³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 386—388.

²⁴ «Tööline» 2. det. 1917.

²⁵ Nõukogude võimu eest, lk. 114.

Punakaardi Keskkomisjon, kuhu peale tema ja mõne teise kuulusid ka R. Vakmann, H. Tederov, K. Maier ja A. Mühlberg. Kindlalt sai Tallinna Punakaart jalad alla septembrikuu algul, kindral Kornilovi mässu päevil. Varem oli Tallinna Nõukogu oportunistlik enamus tööliste võitlussalkade moodustamisele vastu seisnud, teades, et need satuvad bolševike mõju alla. Nüüd aga, otsese kontrrevolutsiooniohu puhul muutus töörahva hulkade surve tugevaks ning oportunistid löid kartma, et vastuseisu jätkamisel nad koos korniilovlastega minema pühitakse. Kontrrevolutsiooni vastu võitlemiseks otsustas Tallinna Nõukogu 30. augustil (119 häält poolt, 2 vastu, 15 erapooletut) luua organiseeritud töölistest võitlussalgad.²⁶

Uuesti oli tööliiskaardiväe asutamise küsimus arutelul 1. septembril Tallinna Nõukogu ja Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ühisel koosolekul. Seal otsustati tööliste relvastamiseks ja neist võitlussalga moodustamiseks muretseda 1500 lahingupüssi, 100 õppepüssi, 1000 revolvrit, 1 kuulipilduja ja nende jaoks nii lahingu- kui ka õppepadruneid.²⁷

Laialdane ja pingerikas tegevus Punakaardi organiseerimisel aga algas alles pärast nõukogude võimu kehtestamist. Eriti suure püsivusega töötas Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitees sel alal Viktor Kingissepp. Punane kaardivägi muutus nüüd kiiresti sõjaliseks organisatsiooniks, jagunes roodudeks ja pataljonideks.²⁸

28. novembril toimus Tallinna punakaartlaste üldkoosolek, kus arutati läbi ja võeti vastu Tallinna Punase Kaardiväe põhikiri, mis oli koostatud Petrogradi Punakaardi põhikirja alusel.

Mida kujutas endast tööliste Punane Kaardivägi või lühidalt — Punakaart?

Põhikirjas²⁹ märgitakse, et Tallinna Punakaart koosneb töölistest, kes on soovitatud revolutsiooniliste sotsialistlike parteide ja käitiste tööliiskomiteede poolt, ning tema ülesandeks on kaitsta revolutsiooni. Punakaardis valitses vali distsipliin, mis tugines teadlikule arusaamisele tööliklassi ülesannetest. Ta kaitses revolutsioonilist korda, surus maha mustade jõudude provokatsioonilist tegevust, valvas riiklikke ja ühiskondlikke asutusi, hoidis ära korrarikkumisi ja rüüstamisi.

Tallinna Punakaart tegutses kohaliku nõukogu ja Punakaardi Keskkomitee juhtimisel, kuhu kuulusid jaoskondade ehk rajoonide (igast jaoskonnast üks) ja partei- ja teiste töölisorganisatsioonide esindajad. Jaoskonda (rajooni) juhtis jaoskonnakomitee. Punakaart organiseeriti käitiste järgi. Käitise Punakaarti juhtis kohaliku tööliiskomitee poolt valitud komandant. Väikeste käitiste tööliised ühendati jaoskonnakomitee juhtimise alla.

Punase Kaardiväe põhiliseks sõjaliseks üksuseks oli kümnekond (enamasti 13 inimest kümnikuga eesotsas). Neli kümnekonda moodustasid rühma ehk vsvoodu (53 inimest), kolm rühma — roodu (160 inimest), kolm roodu — pataljoni (480, koos eriosakonnaga 500—600 inimest). Kümnikud, rühma- ehk vsvooduülemad, rooduülemad jne. olid valitavad. Relvaliikide järgi jagunes Punakaart laskur- ehk kütiväeosadeks ja tehnilisteks komandodeks (side-, kuulipildujate, suurtükiväe- jne. üksused).

Kolm ja pool kuud nõukogude võimu oli selleks liiga lühike, et Eesti Punakaart oleks jõudnud välja areneda regulaarseks sõjaliseks jõuks. Kuna kodanlik miilits laiali saadeti, täitis Punakaart kuni nõukogude miilitsa loomiseni ka viimase ülesandeid. Seejärel kutsuti Eesti Punakaarti rahvamiilitsaks. Kuid Punakaart teostas ka suuremaid, operatiivseid ülesandeid. Nii käis novembris Tallinna Punakaardi salk, millesse kuulus 200 meest, V. Kingissepa juhtimisel Tartu töörahval abiks valgekaartlaste mässukatset likvideerimas. Korduvalt käisid Punakaardi salgad mõisate ülevõtmisel maatöörahvast abistamas. «Uhe grupiga, kuhu kuulus 6 punakaartlast, käisime 1917. a. detsembris Rakvere mõisat ja karjamõisat üle võtmas,» kirjutab Tallinna punakaartlane G. Metus oma mälestustes. «Kokku võtsime üle kuus mõisat.»³⁰

²⁶ ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 139.

²⁷ Sealsamas, s.-ü. 3, l. 63.

²⁸ Nõukogude võimu eest, lk. 171—174.

²⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 468—470.

³⁰ Nõukogude võimu eest, lk. 189—196.

Maalt ja teistest linnadest käis iga päev kohalike nõukogude saadikuid Tallinnas Punakaardi Staabis (Estonia pst. 11) nõu küsimas ja juhtnõõre saamas.

Kontrevolutsionäärid püüdsid kõigiti takistada nõukogude võimu kindlustamist, kohkumata kasutamast ka suuremaid terroristlikke akte, mis esmajoones olid suunatud Punakaardi vastu. Nii tungisid 11. detsembril Püssi mõisas Virumaal parunid koos eesti valgekaartlastega kallale Tallinna punakaartlaste salgale. Kolm punakaartlast — Mihkel Aitsam, Jüri Kalmus ja Rudolf Imberg said surma, mitmed haavata.³¹ Langenud punakaartlaste matus toimus Tallinnas 22. detsembril. Tuhanded töölisel, sõjaväelased ja kooliõpilased sammusid pikas leinarongkäigus, kandes kätel Kadriorgu punaste lippudega kaetud puusärke. Siia, põliste puude alla mattis Tallinna töörahvas revolutsiooni esimesed ohvrid.³²

J. Anveldi arvates jäid Eesti bolševikud Punakaardi asutamisega hiljaks. Nad oleksid pidanud sellega algust tegema varsti pärast Veebruarirevolutsiooni või siis, kui Petrogradis algas töölisliidlaste reorganiseerimine Punakaardiks, s. o. aprillis.

V. I. Lenin isiklikult pööras töölise võitlussalkade organiseerimisele suurt tähelepanu. Juba enne Venemaale saabumist kirjutas ta oma «Kirjades kaugelt», et «ainsaks vabaduse ja tsarismi lõpliku purustamise tagatiseks on proletariaadi relvastumine, Töölise Saadikute Nõukogu osa, tähtsuse ja jõu kindlustamine, laiendamine ning arendamine».³³

Kahlemata oleksid tööliste relvastatud jõud Eestis nõukogude võimu kehtestamisele asudes palju tugevamad olnud, kui nende organiseerimisele oleks asutud juba kevadel. J. Anvelt kirjutab: «Võitlussalkade (punakaardiväe) kavakindel organiseerimine algas suuremas ulatuses alles pärast juulipäevi. Organisatsioon pööras sõjariistus jõudude kindlustamise sihis kogu tähelepanu maa- ja mereväele, et seda enda poole võita. See oli muidugi õige, et see töö ühele esimestest kohtadest seati; kuid selle kõrval oleks kahlemata puhtproletaarse sõjariistus jõu loomine kohe algusest, see on — veebruarikuust peale käima pidanud. Selle asemel laskime meie needki grupid, mis Veebruarirevolutsiooni ajal sündisid (näiteks Narvas), pikkamisi laiuli valguda ega astunud isegi samme, et sõjariistadega varustatud ja nende ümberkäimisega vilunud seltsimehi arvele võtta.»³⁴

Kuid hoolimata sellest, et Eesti Punakaart oma olemasolu lühiajalise kestuse tõttu ei jõudnud veel kujuneda regulaarseks sõjaliseks jõuks, oli tema tähtsus kodanluse sabotaažikollete ja kontrevolutsioonikatsete likvideerimisel hindamatu.

Tallinnas üritasid sabotaažikatseid kõrgemad posti- ja telegraafi- ning kubermanguvalitsuse ametnikud. Posti-telegraafiametnike streigi organiseeris sinise kindluse peastaabi ametnik, vene tagurlike ohvitseride tööriist Senkovski, keda abistasid Eesti kõrgemad postiametnikud H. Rikand jt. Posti- ja telegraafiametnike endi abiga likvideeriti see streik varsti.³⁵ Kubermanguvalitsuse ametnikud aga hävitasid arvepidamise dokumente ja raamatuid, et varjata kodanluse liidrite kuritarvitusi, kes olid kõrvaldanud suuri summasid.

Eesti kodanluse tähtsamaks kontrevolutsiooniliseks keskuseks oli nõukogude võimu poolt rahvastase asutuseks laialisaadetud Eestimaa Kubermangu Ajutine Maanõukogu («Maapäev»), kes 15. novembril tuli Tallinna Toompeal omavoliliselt kokku, teatas, et ta nõukogude võimu ei tunnusta, ja kuulutas end kõrgeimaks võimukandjaks Eestis. Seda ei suutnud Tallinna töölisel taluda. Nad kogunesid bolševistlike loosungite ja punaste lippude all revolutsioonilisi laule lauldes Toompeale ja kihutasid selle mustasajaliste pesa laiuli.³⁶

«Maapäeva» laiuliajamisest võtsid koos töölistega osa ka Tallinnas asuva Eesti

³¹ «Утро правды», 19 дек. 1917.

³² Nõukogude võimu eest, lk. 471.

³³ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., lk. 293.

³⁴ «Proletaarne Revolutsioon Eestis» 1927, nr. 1, lk. 4.

³⁵ Большевицские военно-революционные комитеты. М., 1958, lk. 402—403, 405, 407—409.

³⁶ «Tööline» 20. nov. 1917.

polgu sõjaväelased. Bolševik A. Jea, kes demonstratsiooni kaasa tegi, jutustab: «Vabrikute ja tehaste juures seadsid töölised endid neljakaupa ritta. Algas suurepärase rongkäik. Mitmel pool linnajagudest liikusid tööliste hulgas Toompea poole revolutsiooniliste laulude, punaste lippude ning kodanluse vastaste loosungitega. Kõigepealt ilmusid Toompea lossi platsile kella poole viie ajal eesti sõdatite korralikud roodud ja siis Tallinna töölised kõikidest vabrikutest ja tehastest... Toompea lossi esine plats oli inimesi puupüsti täis. Et Toompea platsil kõnetooli ei olnud, toodi kusagilt tühi heeringatünn või petrooleumivaat ja sellel seistes esinesid kõnedega V. Kingissepp, J. Sihver, H. Uripea ja teised. Tallinnas asuvate Eesti polkude ja Tartu eesti tagavarapataljoni nimel esinesin mina... Rahvahulk nõudis, et eba-rahvaesindajad jalamaid laiali läheksid. Tee tehti lahti, et härrad Vilmsid, Tõnissonid, Pätsud, Teemandid ja ühes nendega ka Martnad, Umarikud, Astid jne. läbi pääseksid. Pealegi hakkasid «rahvaesindajad» palitukraesid üles tõmmates arglikult tööliste ja sõdatite pilgete saatel kodu poole jalga laskma. Neile hüüti järele: «Maha pursuid!»³⁷

See Eesti tööliste ja sõdatite üksmeelne esinemine demonstreeris Tallinna tööliste revolutsioonilist meeleolu ja kindlat otsust teha jäädavalt lõpp kodanluse võimule. Kogu Eesti töörahvas kiitis selle Tallinna tööliste sammu heaks.

Poolehoiu langust kodanlikele parteidele Tallinnas iseloomustavad Vene Asutava Kogu valimiste tulemused novembrikuu keskel. Neil valimistel sai bolševike nimekirj 47,6 (üle maa 40) protsenti häälest. Kodanlikud parteid said hääli üsna vähe, välja arvatud «tööerakond» (19%), kes oma programmil, muidugi teatud natsionalistlike lisanditega, vastas vene parempoolsetele esseeledele. Sõjavägi hääletas eraldi ja andis enamiku oma häälest samuti bolševikele.

31. jaanuaril 1918 saadeti laiali Tallinna Linnavalikogu ja kogu linna majapidamine läks Tallinna Nõukogu kätte.³⁸

Ajutise Töö- ja Talurahva Valitsuse kohtudekreedi alusel moodustati Tallinnas demokraatlikel alustel valitavad rahvakohtud.³⁹ Võitluseks kontrevolutsiooniliste jõududega asutati Eesti (ühtlasi ka Tallinna) Revolutsiooniline Tribunal.⁴⁰

Tallinnas tulid kokku tähtsad ülemaalsed kongressid, konverentsid ja nõupidamised. 3. ja 4. detsembril toimus siin Eestimaa maatameeste konverents ning 5. ja 6. jaanuaril 1918 — Eesti töörahva põllumajanduse kongress, kus arutati leeninliku maa-dekreedi elluviimise küsimust Eestis, kuid ka muid üldriikliku tähtsusega küsimusi.⁴¹

Eriti tähtsad olid nende ülemaaliste töörahva esinduste seisukohad Eesti nõukogude riikluse küsimuses.

Nüüd, kus Venemaal olid töölised ja kehvatalupojad võimule tulnud ja proletariaadiv diktatuuri kehtestanud, tahtis eesti kodanlus revolutsioonilisest Venemaast lahku lüüa, et Eestis välisimperialistide abiga kodanlikku korda säilitada. Kuni Venemaal olid valitsenud mõisnikud ja kapitalistid, ei olnud eesti kodanlusel lahkulöömise püüdeid, nüüd aga pörkasid töörahva proletaarse internatsionalismi ja kodanliku natsionalismi ideed teravalt kokku.

Tallinna vabrikutes ja tehastes toimus arvukalt tööliste koosolekuid, kus arutati «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» ja «Töötava ja eksploateeritava rahva õiguste deklaratsiooni», milledes Nõukogude valitsus kuulutas Venemaa rahvaste suhete aluseks üheõigusluse ja suveräänsuse, vaba enesemääramise õiguse, kaasa arvatud lahkulöömise ja iseseisva riigi moodustamise õigus.

Tallinna töölised mõistsid oma koosolekuil raevukalt hukka eesti kodanlike natsionalistide ja sotsialistide-kokkuleplaste Venemaast lahkulöömise püüded. Arutades eesti kodanluse poolt levitatavaid natsionalistlike loosungeid, leidsid Maieri keemiavabriku töölised, et «kõik need ilusad plaanid ja sõnad, mis kodanlus ka välja ei kõlista, on

³⁷ «Edasi» 22. nov. 1933.

³⁸ «Tööline» 14. veebr. 1918.

³⁹ «Eesti Teataja» 29. nov. ja 28. dets. 1917.

⁴⁰ «Eesti Teataja» 11. dets. 1917.

⁴¹ «Maatamees» 9., 12., 14. ja 16. dets. 1917, 10., 12. ja 15. jaan. 1918.

ikka selleks mõeldud, kuidas tööliste valitsust kukutada».⁴² Töölised tervitasid Eesti Tööraha Kommuuni põhiseaduse projekti, mille olid välja töötanud Eesti bolševikud ja millel on tähtis koht Eesti nõukogude riikluse rajamisel.

Nõukogude riigi rajamise esimestest sammudest Eestis tegi kokkuvõtte 1918. aasta jaanuaris Tallinnas toimunud Eestimaa nõukogude III kongress, kus Täitevkomitee aruandega esines V. Kingissepp, administratiiv- ja põllumajandusosakonna tegevusest aga andis ülevaate J. Anvelt. Kongressil valiti uus Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee, kuhu kuulusid ka J. Anvelt (esimees), J. Heintuk, V. Kingissepp, J. Käspert, E. Lell, A. Mägi, H. Pöögelmann.⁴³

Nii eesti kehvtalurahva konverents kui ka põllumajanduslik kongress kutsusid töörahvast kodanluse lahkpuüete suhtes valvsusele. Kongressi resolutsioonis öeldakse: «Eesti töörahvas ei tohi ennast milgi tingimisel kodanlistest lahkpuüetest ära eksitada lasta, vaid kõige maailma proletariaadiga käsikäes käima. Venemaal valitseb revolutsiooniline töörahvas. Vene revolutsiooni abil on Eesti töörahvas võidule pääsenud ja sellepärast peab Eesti töörahvas edaspidigi selle valitsusega kõige lähemasse riiklisesse ühendusesse jääma.»⁴⁴

3. Kodanluse majandusliku võimu likvideerimine ja esimesi sotsialistlikke ümberkujundusi Tallinnas

Pärast kodanliku riigimasina purustamist ja nõukogude võimuorganite loomist asus töörahva valitsus Eestis ka mõisnike ja kapitalistide majandusliku võimu likvideerimisele ning sotsialistlike ümberkujundamiste teostamisele rahvamajanduse ja kultuuri valdkonnas. Nõukogude võimu kindlustamist ja sotsialismi ehitamist kogu Nõukogude-maa ulatuses juhtis ja suunas bolševike partei eesotsas V. I. Leniniga. Ka Eesti bolševikud juhindusid Nõukogude valitsuse dekreetidest, mis olid enamasti Lenini poolt koostatud, kuid ka sellest majandusprogrammist, mis oli Lenini töödes («Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda», «Revolutsiooni ülesanded», «Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida» jt.) juba Oktoobrirevolutsiooni eel välja töötatud.

Sotsialismi ehitamine oli keerukas ülesanne, sest töölistel ja talupoegadel ei olnud sel alal kogemusi. Ühtegi sotsialistlikku maad maailmas veel ei olnud, kust oleks saanud võtta eeskju. Venemaa tööliklass oli esimene, kes astus sotsialismi teele. See pärast ei alustanud ka Eesti töörahva nõukogud sotsialistlikke ümberkujundusi isoleeritult, vaid koos kõigi teiste Venemaa piirkondade nõukogudega, vahetades vastastikku kogemusi. Pärast nõukogude võimu kehtestamist toimus mitmeid ülevenemaalisi nõukogude, ametiühingute, talupoegade jne. kongresse ja nõupidamisi, kus arutati sotsialistliku ülesehitustöö senist käiku ning püstitati uusi ülesandeid ja kust ka Eesti töörahva esindajad osa võtsid. Ka võttis Rahvakomissaride Nõukogu esimees V. I. Lenin isiklikult vastu Eesti töörahva esindajaid ja andis neile nõu poliitilistes ja majanduslikes küsimustes. Suurt abi sai Tallinna Nõukogu oma töös Petrogradi Nõukogu kogemustest.

Kuid seejuures rõhutasid bolševike partei ja tema juht Lenin alati kohalike nõukogude kogemuste suurt tähtsust. Igale vabriku- ja tehasekomiteele, õpetas Lenin, peab tekkima teadmine, et tema tegevus ei piirdu ainult oma tehase asjadega, vaid et ta on ka kogu riigielu korraldamise organisatsiooniliseks rakukeseks. Sotsialismi ehitamisel ei tohi olla šabloonilisust, vaid alati tuleb arvestada konkreetse olukorraga koh-tadel. Ülaltpoolt antakse küll juhendid ja määratakse edasilikumise teed kindlaks, kuid tööd tuleb alustada nii ülalt- kui altpoolt. Lenin nõudis, et kohalikud nõukogud võtaksid ise sotsialismi ehitamise julgelt käsile ja näitaksid suuremat initsiatiivi.

⁴² «Tööline» 18. jaan. 1918.

⁴³ «Известия Ревельского Совета рабочих и военных депутатов», 16 янв. 1918.

⁴⁴ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 571.

Ta uskus sügavalt rahvahulkade loovasse jõusse ja arvas, et uue ühiskondliku elu põhiteguriks on masside elav looming.

Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee kui nõukogude võimu kõrgeim organ Eestis võttis hoolega arvesse partei ja Lenini juhendid ning suunas eesti tööraha revolutsioonilise energia ja loominguise initsiatiivi sotsialistlikule ülesehitustööle.

Vastavalt Nõukogude valitsuse dekreedile võttis Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee 21. detsembril vastu otsuse Tallinna pankade komissariaadi moodustamise kohta, mis pidi ette valmistama pankade rahva omandiks muutmist ja nende ühendamist riigipangaga. Kuna eesti kodanlus kasutas erapanku ka oma kontrevolutsioonilise tegevuse finantseerimiseks, siis oli pankade natsionaliseerimisel väga suur poliitiline ja majanduslik tähtsus.⁴⁵

Tähtsaks sammuks oli ka tööliskontrolli sisseseadmine vabrikutes ja tehastes. Tallinna töölisvanemate nõukogude (vabrikute ja tehaste komiteede) üldkoosolekul 10. novembril valiti Tallinnas tööliskontrolli sisseseadmiseks Ajutine Täitevkomitee, kuhu teiste hulgas kuulusid ka M. Koolmeister ja R. Vennikas. Tööliskontrolli peamiseks ülesandeks oli võidelda kapitalistide ja nende mõjualuste kodanlike spetsialistide sabotaaži vastu.

Tööliskontrolli komisjonid moodustati kõigis Tallinna suuremates tööstusettevõtetes. Mõned vabrikudirektorid püüdsid nende sisseseadmist takistada. «Volta» vabriku direktori Starki näiteks mõistis Tallinna Revolutsiooniline Tribunal niisuguse tegevuse eest üheks kuuks vangi või 1000 rubla trahvi maksma ja tagandas tööliskontrolli mittetunnustamise eest ametist.⁴⁶

Eraettevõtteid veel ei natsionaliseeritud, peale mõne väiksema (näit. Tallinna hobutramm, mõned trükikojad, metsatööstused jne.), kus juhtkond otsese sabotaaži teele oli läinud. Kui «Dvigateli» administratsioon püüdis tööliskontrolli komisjoni tööd takistada, tõstsid töölised üles küsimuse vabriku ülevõtmisest.

Ühenduses tööliskontrolli sisseseadmisega tuli asuda ka tööstuse plaanikindlale juhtimisele. Selleks moodustati Tallinnas 13. jaanuaril Eesti Rahvamajanduse Nõukogu, kes töötas Eesti Töölise ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee juures ja juhtimisel ning kuhu kuulusid käitiskomiteede, ametiühingute ja tööraha nõukogude esindajad üle Eesti. Ka maakondades hakati asutama rahvamajanduse nõukogusid, mis allusid Eesti Rahvamajanduse Nõukogule.⁴⁷

1918. aasta jaanuari keskpaiku toimus Tallinnas Töölismajas kõigi Tallinna ja ümbruskonna ametiühingute, tööraha nõukogude ja käitiskomiteede esindajate nõupidamine, kus arutati läbi ja võeti vastu uus palgatarif, mis esitati kinnitamiseks Eesti Ametiühingute Keskbüroole ja Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele. Uutes tariifides oli kvalifitseeritud tööliste ja lihttööliste palga vahe märksa väiksem kui vanades. Naistöölistele, kes tegid meestega ühesugust tööd, oli ette nähtud ühesugune palk. Sellega astuti esimene samm naistööliste viletsa olukorra parandamiseks.⁴⁸

Bolševike partei seadis endale üheks tähtsamaks ülesandeks kõigi ausate ametnike ja eriteadlaste kaasatõmbamise sotsialistlikule ülesehitustööle. Nõukogude valitsuse sellekohane üleskutse leidis sooja poolehoidu ka Tallinna intelligentsi hulgas ning aitas nii nurja ajada reaktsiooniliste ametnike sabotaažikatseid.

Nüüd, kus töörahas oli saanud oma maa ja varade peremeheks, hakkas bolševike partei töötajates kasvatama uut suhtumist töösse ja ühiskondliku omandi austamist. Alustati võitlust tööviljakuse tõstmise ja toodete omahinna alandamise eest. Oli vaja rohkem tarbeaineid toota ja hoolet kanda, et hinnad ei tõuseks. «Peab püüdma,» kirjutas O. Rästas, «tõsta rubla väärtust, ja teiseks — suurendada päevapalga reaalselt, mitte aga nominaalset taset.»⁴⁹

⁴⁵ «Tööline» 28. det. 1917 ja 3. jaan. 1918.

⁴⁶ «Tööline» 17. jaan. 1918.

⁴⁷ «Eesti Teataja» 19. jaan. 1918.

⁴⁸ «Eesti Teataja» 17. jaan. 1918.

⁴⁹ «Tööline» 1. veebr. 1918.

Töötati välja ka kava suuremate elumajade võtmiseks riigi kätte, et tööliste korteriüüri vähendada, kuid majade üldist natsionaliseerimist veel ei toimunud. Küll aga keelati ära linna piirides liikumata eraomandiga, nagu maa, majade ja muuga äriajamine, s. o. nende müümine ja ostmise.⁵⁰

Nõukogude asutustel Tallinnas tuli majanduse alal ületada palju raskusi. Eriti raskeks probleemiks oli tootlusküsimus, millele hiljem lisandus ka tööpuudus. Toitluskord oli imperialistliku sõja tagajärjel järjest teravnemine. Jaanuaris ja veebruaris muutus toidu- ja kütteainetega, eriti kivisõega, varustamine veelgi teravamaks, kuna kontrevolutsionärid olid lõunapoolsetes kubermangudes alustanud Kodusõda.

Selleks et majanduslikke küsimusi operatiivsemalt lahendada, tunnistati Tallinna Nõukogu koosolekul 22. jaanuaril 1918 soovitatavaks moodustada Tallinnas kuus rajooninõukogu vastavalt linnajagude arvule. Rajooninõukogudele anti õigus lahendada rajooni puutavaid küsimusi, lähtudes Tallinna Nõukogu direktiividest. Veebruaris moodustati linna tootluskomissari E. Strauchi ettepanekul ka majakomiteed. Nõukogu kinnitas «Aju-tise majakomiteede põhimääruse», milles oli tähtsaima ülesandena ette nähtud tootlusküsimuste lahendamine (leiva- ja mitmesuguste muude toidukaartide jaotamine) ja mõningad administratiivsed funktsioonid (majaelanike sissekirjutamine, arvelevõtmine jne.).⁵¹

Toitlusolude parandamiseks korraldati ümber ka senine linna tootluskomitee. Sealst tagandati kodanlikud ametnikud, kes kõrvaldasid ladudest toiduaineid ja desorganiseerisid linnaelanike tootlustamist. Toidukaartide väljaandmine võeti kaupmeeste ja majajärgse omanike käest ära ja anti üürnike ja majakomiteede kätte. Hakati looma esimesi nõukogude kauplusi. Laiendati leiva, petrooleumi, tubaka jne. müügivõrku. Bolševike partei kutsel tulid varustuselale tööle teadlikud töölised, kelle abiga suudeti kaubandust ja varustamist parandada.

Majanduslike küsimuste lahendamiseks võtsid aktiivselt osa ka ametiühingud. Nende ettepanekul määrati Eestimaa Tootluskomitee esimeheks endine «Noblessneri» tehase töölise A. Urb ja aseesimeheks M. Ehder-Ježova, mõlemad bolševikud. Toiduainete tööstuse töölise ametiühingu juhatus koos linna tootluskomiteega organiseeris teravilja ja jahu jaotamist ettevõtete vahel, korraldas leivaküpsetamist ja võitles toiduainetega spekulatsiooniga vastu.⁵² Tallinnas asutati ka mõned ühiskondlikud sõõklad. Selleks et jalatööde valmistamise tasu reguleerida ja rahvale anda võimalust neid lasta teha mõeldava hinna eest, avas Tallinna linnavalitsus oma kingsepatöökoja.⁵³

Sõjaliste tööde lõpetamisega Tallinna kindlustatud rajoonis ja vana armee demobiliseerimisega vabanes palju tööjõudu, kes otsis tööd linnas leiduvates ettevõtetes. Tööstuse üleviimine rahuaegsesse olukorda aga nõudis aega, pealegi tuli kütte- ja toorainete puudusest jagusaamisel ületada suuri raskusi. Nii jäi näiteks 15. jaanuarist 1918 kütteainete puudusel seisma «Dvigateli» vagunitehas. Tööliste nimel pöördus tehase kontrollkomitee ettepanekuga lähemate valdade täitevkomiteede poole, et viimased aitaksid tehasel muretseda kütteaineid. Kuivajõe valla töörahva nõukogule näiteks tehti ettepanek muretseda vähemalt 300 sülda puud.⁵⁴

Ka Vene-Balti laevatehase üleviimine sõjavarustuse valmistamiselt rahuaegsele tootmisele oli ülikeerukas ülesanne. Kavatseti hakata tootma sahu, siis — ehitama vedureid ja vaguneid, kuid iga kord tekkis materjalide saamisega raskusi. Tehas töötas vähese koormusega, kuid elektri jaam oli käigus ööd kui päevad, raisates hulga kütust.⁵⁵

Samuti tekkis tööpuudus Wiegandi masinatehases. 24. jaanuaril 1918 esines töölise üldkoosolekul aruandega vabrikukomitee liige Grigorjev, keda töölised olid saatnud Petrogradi Rahvakomissaride Nõukokku, et välja selgitada, missuguseks kujuneb olukord sõjaliselt toodangult rahuaegsele ülemineku puhul. Selgus, et keskvalitsuse poolt

⁵⁰ «Maatamees» 30. dets. 1917.

⁵¹ ORRKA, f. R-1216, nim. 1, s.-ü. 2, l. 26.

⁵² Nõukogude võimu eest, lk. 57, 65.

⁵³ «Sotsialdemokrat» 10. jaan. 1918.

⁵⁴ TLA (= Tallinna Linna Arhiiv), f. 632, nim. 1, s.-ü. 77, l. 11.

⁵⁵ «Sotsialdemokrat» 2. jaan. 1918.

ei ole praegu võimalik tellimusi ja krediiti saada. Tehas ise on teatud määral rahaliselt kindlustatud, mis võimaldab mõnda uut tööd alustada, kuid mitte nii suure tööliste arvuga, kui praegu on. Osa töölisi tuleb paratamatult vallandada, makstes ühe kuu palga ette. Koosolek otsustas, et tehasel tuleb ikkagi hing niikaua sees hoida kui vähegi võimalik. Tallinna Nõukogu saadik Aaver arvas, et kui raudteel takistused kõrvaldatakse, siis on jälle võimalik täie jõuga tööd alustada.⁵⁶

Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu arutas korduvalt töötaoleku likvideerimise küsimust. 1918. aasta 25. jaanuari koosolekul otsustati, et tuleb asuda, nagu siis öeldi, *seltskondlike* tööde organiseerimisele, demobiliseerida tööstus ja rakendada ta rahu-aegse toodangu andmisele ning korraldada töötutele abiandmist. Lisaks sellele otsustati asutada töötute kassa, mille organiseerimiseks valiti ajutine komitee, kes esitati kinnitamiseks Tallinna Nõukogule. Kõik, kes pidasid palgatöölisi ja teenijaid, pidid sellesse kassasse maksma 3 protsenti palgasummalt.⁵⁷

Tallinna Nõukogu asus ka tööliste sotsiaalkindlustuse parandamisele. Haigekassade juhtimine tsentraliseeriti ja moodustati Tallinna Ohendatud Haigekassade Keskjuhatust. Kõik raviasutused anti töörahvale tasuta kasutamiseks. Sotsiaalkindlustuse kulud võeti riigi kanda. Tallinna Nõukogu tervishoiuosakond asutas lastekodusid ja laste nõuandlaid. Veebruari keskpaiku avati Tallinnas laste nõuandla, mis oli ette nähtud peamiselt väikelastele (kuni 2 aasta vanuseni). Siit võisid emad ja lastekasvatavad saada tasuta nõuandeid ja näpunäiteid vastsündinute ja rinnalaste eest hoolitsemise ning toitumise küsimustes, samuti arstiabi lapse haigestumise korral.⁵⁸

Ka rahvahariduse ja kultuuri valdkonnas saavutati Tallinnas märkimisväärseid tulemusi. Koolides sai õppekeeleks emakeel, usuõpetus jäeti õppekavast välja. Õppemaks kaotati ning koolide ülalpidamise võtsid riik ja linn enda kanda. Kooli kõrgemaks kollegiaalseks asutuseks sai pedagoogikanõukogu, millest Eesti Töörahva Koolivalitsuse korraldusel hakkasid otsustava hääleõigusega osa võtma ka kohaliku töörahva nõukogu esindajad.⁵⁹ Õppevahendite, jalatsite ja riiete muretsemiseks hakkas linn õpilastele toetust andma. Detsembri lõpul toimus Tallinnas Eesti õpetajate kongress, mille resolutsioonis nõutakse, et rahvakooliõpetajad, kes on töörahva noorsoo kasvatavad, peavad tööliklassiga käsikäes käima ja temale raskest ülesehitustöös igapidi abiks olema.

Töörahva kultuuriliste huvide teenistusse püüti rakendada ka Tallinna teatreid. Sel alal töötasid energiliselt tööliste karskusseltsi «Valvaja» näiteringi kuuluvad bolševikud J. Rossfeldt, A. Umberg ja M. Umberg. Nende suureks teeneks oli Tallinna Töölisteatri asutamine, mille avamine toimus Oktoobrirevolutsiooni eel, 13. oktoobril. Töölisteater peab «tõsisest elust võetud küsimusi käsitlema ja klassivõitluses teenäitajaks, vabastajaks olema neist ahelatest, mis tööliklassi seovad», märgiti bolševistlikus ajakirjanduses.⁶⁰ Oma lühiajalisele kestusele vaatamata oli Tallinna Töölisteatri tegevus küllaltki viljakas: ta jõudis esitada 13 lavastust ja anda üle 30 etenduse. Töörahva kätte läksid ka kodanlikud seltsid (näit. «Lootus»), samuti seisuslike asutuste, kaupmeeste seltside jne. ruumid koos vallasvaraga.⁶¹

Töörahva koosolekud Tallinnas muutusid järjest rahvarohkemaks ja vajasid üha suuremaid ruume, mida linnas õieti ei olnudki. Seepärast võeti töörahva käsutusse balti saksa aadlike käes olnud Oleviste kirik ja muudeti rahvamajaks Olevi Rahvakoja nime all. Rahvamaja avamine toimus 14. detsembril 1917. Seal hakati korraldama suuremaid rahvakoosolekuid ning ülelinnalisi partei ja ametiühingute nõupidamisi. Ohtuti oli rahvamaja alati rahvast puupüsti täis. Eriti osavõtjaterohke oli vana aasta lõpu kontsertmiiting, kus sütitava kõnega esines V. Kingissepp. Ajalehed kirjutasid sel puhul, et säärast rahvamurdu kui läinud pühapäeval Olevi Rahvakotta kontsertmiitingule kokku

⁵⁶ «Eesti Teataja» 29. jaan. 1918.

⁵⁷ «Eesti Teataja» 31. jaan. 1918.

⁵⁸ «Молот», 17 фев. 1918.

⁵⁹ «Eesti Teataja» 29. jaan. 1918.

⁶⁰ «Maatamees» 1. nov. 1917.

⁶¹ «Maatamees» 22. jaan. 1918.

valgus, pole need põlised müürid oma kestuse ajal veel näinud. Erakordselt elav liikumine torkas silma juba ümberkaudseilgi tänavail.

17. jaanuaril 1918 toimus Olevi Rahvakojas VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni üldkoosolek, kus tulid arutusele niisugused tähtsad küsimused, nagu üle-eestimaalse parteikongressi kokkukutsumine ja partei nimetuse muutmine. Koosoleku juhatajaks valiti J. Anvelt. Üldkoosolek kiitis heaks VSDT(b)P Tallinna Komitee ettepaneku, et lähemal ajal kutsutaks kokku VSDT(b)P Eestimaa organisatsiooni kongress ja partei nimi muudetakse, võttes uueks nimeks Kommunistlik Töölispartei. Põhjendades partei nime muutmise vajadust, ütles J. Anvelt, et praegusel ajal on igaüks «sotsialist». On olemas igasuguseid radikaalsotsialiste, sotsiaaldemokraate-menševikke jne., nii et raskeks ja vastikuks läheb ennast ühes nendega sotsiaaldemokraadiks nimetada.

Partei linnakomitee mõlemad ettepanekud kiideti heaks. Peale selle otsustati, et Tallinna parteiorganisatsiooni eesti, vene, läti ja leedu osakonnad (seksioonid) saavad õiguse koonduda iseseisvateks parteiorganisatsioonideks oma kassaga jne.

Olevi Rahvakoja asutamine suurendas tunduvalt kultuuritöö võimalusi Tallinnas. Lisaks eelmainituile toimusid siin ka mitmesugused töölisnoorsoo üritused, lastekoori harjutused ja esinemised.^{61a}

Töölisnoorsoo juhtivaks organisatsiooniks Tallinnas kujunes bolševike juhtimisel töötav Tallinna Sotsiaaldemokraatlike Noorte Ühendus (SDNÜ), kelle juhatuse teiste bolševike hulgas kuulusid ka A. Juhkum, D. Hasan, H. Vennikas ja H. Allik.⁶²

Tallinna SDNÜ tegi poliitilist tööd ka laste hulgas, korraldades mitmed lastepeod, kus lihtsate sõnadega püüti selgitada ühiskondlik-poliitilisi sündmusi. Nende pidude korraldamiseks organiseeriti toimkondi ja ringe, kes aitasid pidusid sisukamaks muuta. A. Juhkumi hooleks oli näidendite lavastamine, dialoogide kätteõpetamine jne.⁶³

Koolinoorsoo organiseerimiseks moodustati Tallinnas siinse SDNÜ juhatuse eestvõttel Kooliõpilaste Keskkomitee, kes püüdis ühendada linna õppivat noorsugu ühiste huvide ja püüetega üksmeelseks tervikuks. Keskkomitee nägi ette ühiskondlik-poliitiliste kursuste ja loengute korraldamise ja ringide organiseerimise.⁶⁴

Esimesed kokkuvõtted sotsialistlikust ülesehitustööst Nõukogudemaal tegi III ülevenemaaline nõukogude kongress, mis toimus 10.—18. jaanuaril 1918. Kongressil märgiti, et oli juba kujunemas sotsialistlik majandussektor. Venemaa Nõukogude Vabariigi tulevase riigikorra vormiks määrati nõukogude rahvusvabariikide föderatsioon vabade rahvaste vaba liidu alusel. V. I. Lenin rõhutas oma kõnes, et üle kogu maa, kõigis maakondades ja piirkondades on käimas hiiglaslik organisatoorne töö, laialdaste hulkade organiseerimine, rahvahulkade otsene loov töö.

Juba esimesed kogemused näitasid, et võitnud proletariaat suudab tootmise ja tarbimise organiseerida vaid sotsialismi põhimõtetest lähtudes.

4. Tallinna töörahva võitlus Saksa okupatsioonivägede ja eesti valgekaartlike bandede vastu

Nähes nõukogude võimu järjekindlat tugevnemist, hakkas eesti kodanlus aru saama Venemaa sisemise kontrrevolutsiooni jõuetusest ning pani seepärast nüüd kõik oma lootused välisimperialistidele, eeskätt saksa imperialistidele, kelle «abi» näis talle olevat kõige lähemal. Omalt poolt organiseerisid eesti kodanluse liidrid salajasi valgekaardi relvastatud salku. Kuna need olid liiga nõrgad selleks, et iseseisvalt töörahva võimu vastu relvastatud jõuga välja astuda, olid nad mõeldud peamiselt saksa okupatsioonivägede abistamiseks, kui need Eestisse tungivad.

Juba pikemat aega liikusid rahva hulgas mõisnike ja kodanluse agendid, kes korjasid allkirju Saksa keisri Wilhelm II nimele saata kavatsetavale palvekirjale, milles

^{61a} «Rahvaleht» 23. dets. 1917.

⁶² Nõukogude võimu eest, lk. 85—109.

⁶³ «Tööline» 18. nov. 1917.

⁶⁴ «Tööline» 27. nov. 1917.

«eesti rahvas» palus Eestit okupeerida. 11. jaanuaril peeti Haapsalu lähedal kinni kuller, kes oli teel Saaremaale saksa okupantide juurde. Tema juurest leiti sellesisuline salatindiga kirjutatud kiri. Järgnesid läbiotsimised ja arreteerimised mõisnike ja teiste asjaosaliste hulgas, mille tulemusena paljastati ulatuslik salaorganisatsioon. Selgus, et Saksa keisri Wilhelm II residendiks Tallinnas oli keegi Schultz, kes pidas sidet Berliiniga.⁶⁵ Saadi jälile ka ülemaalisele eesti valgekaartlaste organisatsioonile, kes Viljandis ja Tartus, kus nõukogude võim balti parunite ja eesti kodanluse arvates nõrgem oli kui Tallinnas, kavatses toime panna riigipöörde.⁶⁶ Tallinna sadamas peeti kitsarööpmelise raudtee vaksalis kinni mitu koorimat relvi ja laskemoona, mida Tallinna «eesti vennad» tahtsid saata Viljandisse sealsete kontrevolutsionääride relvastamiseks.⁶⁷

Sisemise kontrevolutsiooni ja ähvardava saksa okupantide sissetungi vastu pidi Eesti nõukogude valitsus organiseerima töörahva relvastatud jõude. Selleks ei piisanud ainult tööliste Punakaardist. Pärast seda, kui Nõukogude valitsus oli alustanud Punaarmee loomist, pandi alus ka Eesti Punaarmeele. 13.—14. jaanuaril 1918 toimus Tallinnas 1. Eesti sotsialistlike sõjaväelaste kongress, kus otsustati luua vabatahtlik sotsialistlik sõjavägi. Tallinna Nõukogu juures moodustati Punaarmee formeerimise kolleegium V. Kingissepaga eesotsas, kes otsustas alustada 1. Tallinna punase polgu formeerimist. Enne saksa okupantide sissetungi Eesti mandrile jõuti ettenähtud 12 roodust kuulipildujate komando ja kerge suurtükiväega moodustada vaid kolm vabatahtlike roodu.⁶⁸

Pärast parunite ja eesti kodanluse vandenõu paljastamist võttis nõukogude võim tarvitusele otsustavad abinõud. 27. jaanuaril kuulutati Eestis välja piiramiseseisukord ja arreteeriti aadlisoost isikud. Läbiotsimisel leiti nende juurest mitmesuguseid relvi pistodadest ja mõõkadest alates ning kroonupüsside, revolvrite ja brauningutega lõpetades. Ainult üheainsa paruni juurest saadi kätte üle kolme puuda padruneid. Ka leiti kastide viisi kuld- ja hõberaha, mis oleks tulnud juba ammu riigipangale üle anda.⁶⁹

Ka maakondades arreteeritud parunid koondati Tallinna. Et vältida rahva omakohut nende kallal, varustati nad tugevdatud valvega. 21. veebruari õhtul saadeti Tallinnast Siberi poole teele 200 meessoost parunit. Tapal, Rakveres ja Narvas lisati neile Lõuna-Eestist ja Virumaalt saabunud. Väljasaadetute asukohaks oli määratud Jenissei kubermang, kuid peagi anti nad Bresti rahulepingu põhjal Saksamaale välja.

Peale balti parunite arreteeriti ka mõned eesti valgekaartlaste organisatsiooni tegelased. Nendegi juurest leiti hulgakaupa relvi ja padruneid. Kodanliku tegelase A. Saarepera korteris näiteks avastati üheksa suurekaliibrilist «Smidt ja Wessoni» süsteemi revolvrilt, üks uuemat süsteemi jaapani vintpüss 30 padrunita, umbes 100 padrunit mitmesuguste revolvrite jaoks ja muid relvi.

18. ja 19. veebruaril saabus Tallinna teateid, et saksa imperialistid on sõnamurdlikult katkestanud vaherahu ja asunud pealetungile, et kukutada nõukogude võim. 20. veebruaril 1918 teatas merejõudude vastuluure Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele, et Saksa sõjaväed on tulnud üle väinade mandrile ja liiguvad Tallinna suunas. Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee juures asuv Tallinna kindlustatud piirkonna valitsemise kolleegium, kes täitis endise merekindluse komandandi ülesandeid, andis Haapsalus paiknevale 1. Eesti polgule käsu taganeda Ristile ning katkestada Saksa vägede pealetungi puhul ühendus Tallinna ja Haapsalu vahel. Kuid polgu kontrevolutsiooniline staap asus kodumaa reetmise teele ega täitnud käsku. Veel enam — ta arreteeris Haapsalu Nõukogu ja Lääne Maakonna Nõukogu täitevkomiteed, samuti oma polgu komissari Jaanuse. Viimane vabastati siiski soldatite protesti tõttu. Pärast seda meelitati provokatsioonilisel viisil Vormsi saarel asuvad dessantpataljoni ja merepatarei soldatid Haapsallu, kus nad ümber piirati, relvad ära

⁶⁵ Nõukogude võimu eest, lk. 36 (J. Käsperti mälestusi).

⁶⁶ Sealsamas.

⁶⁷ «Eesti Teataja» 30. jaan. 1918.

⁶⁸ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 699.

⁶⁹ «Eesti Teataja» 30. jaan. 1918.

võeti ja arreteeriti. Selline alatu reetmine I. eesti polgu juhtkonna poolt raskendas Tallinna kaitsmist.⁷⁰

Eesti kodanluse liidrid panid suuri lootusi I. eesti polgu mässule Haapsalus, kavatsedes sel teel saavutada kokkulepet saksa okupantidega. Kokkusaamiseks okupatsioonivõimudega sõitis J. Vilms, üks eesti kodanluse peamehi, autoga Tallinnast Haapsalusse. Kuid sel korral ei pidanud okupandid sobinguid eesti kodanlusega vajalikuks.⁷¹

Samal ajal püüdsid kontrrevolutsioonilised tegelased levitada igasuguseid kuulu- ja hirmujutte. Eriti agarad olid siin eesti menševike ajaleht «Sotsialdemokrat» ja välismaa konsulid. «Dvigateli» töölised nõudsid oma üldkoosolekul, et kõmuleht «Sotsialdemokrat» oma musta tegevuse pärast viibimata suletaks. «Dvigateli» vabriku töölised, kes kuulusid menševike parteisse, teatasid, et nad selle töörahvavaenuliku parteiga enam ühes töötada ei või ja ütlevad temast lahti. See teadaanne võeti tööliste poolt vastu soojade heakskiiduhüüetega ja teadmisega, et Tallinna töörahvas toetab revolutsioonilist parteid ning vihkab kõiki vaenlasi, kes kogunevad kirjude ja kollaste lippude alla.⁷²

Et ära hoida valeteadete levitamist «Sotsialdemokrati»-taoliste kõmulehtede poolt, andis Merekindluse kolleegium korralduse, et ajalehed võivad avaldada ainult neid teateid olukorrast rindel, mis on läbi vaadatud kolleegiumis, ja et eribülletäänide väljaandmine on keelatud. Büllետääne võis välja anda ainult Tallinna Nõukogu «Teataja».

Ärevat meeleolu Tallinnas aitas suurendada ka see, et 20. ja 21. veebruaril ei saabunud Tallinna Petrogradi ajalehed. Petrogradis levinud teadete järgi olnud Tallinn, Tapa ja isegi Rakvere juba sakslaste käes, mille tõttu raudteel müüdüd pileteid ainult Narvani.

21. veebruaril 1918 pöördus Tallinna Nõukogu Täitevkomitee üleskutsega kõigi Tallinna elanike poole, et nad sakslaste võimaliku pealetungi puhul rahu ja korda säilitaksid. Täitevkomitee pani Tallinna töörahvale südamele, et mitte keegi mingisuguseid omavoliilisi samme ei astuks, vaid ainult nõukogude võimuga ja tema revolutsiooniliste asutustega käskides töötaks.

Tallinnas sai ka teatavaks V. I. Lenini kirjutatud üleskutse «Sotsialistlik isamaa on hädaohus!» (ilmus 23. veebruaril ajalehes «Eesti Teataja», kuid loeti juba 22.-sel ette tööliste koosolekul Tallinnas), milles töölisi ja talupoegi kutsutakse üles nõukogude vabariigi ennastalgavale kaitsmisele kodanlik-imperialistliku Saksamaa väe jõukude vastu.⁷³ See üleskutse võeti Tallinna tööliste poolt vastu kõrgendatud meeleolus. Töölised töötasid kaitsta oma sotsialistlikku kodumaad. Juba 20. veebruari õhtul oli suurem hulk punakaartlasi sõitnud Tallinnast välja Risti ja Lihula suunas.⁷⁴

Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee avaldas 22. veebruaril üleskutse «Kõigile Eesti töörahvale», milles teatati, et Saksa karistussalgad on 20. veebruaril Virtsus maale tulnud ja liiguvad Tallinna suunas. Nende eesmärgiks on töörahva valitsus Eestis hävitada ja rahvas uuesti orjaikkesse suruda. Eesti töörahva kohus on end üle maa sõjavalmis seada ja ühendatult kallaletungijate vastu astuda. Täitevkomitee kutsus üles kõiki Tallinna tõttama ja rahvakaitseväge ridadesse astuma. Punakaardi organisatsioonidel linnades ja külades kästi relyvad kaasa võtta. Peale riiete soovitati igapäev kaasa võtta umbes nädalaks leiba ja valla töörahva komiteelt vastav tõend. Kogunemiskohaks määrati Toompea loss Tallinnas.⁷⁵

See üleskutse aga jõudis maakondadesse ja valdadesse liiga hilja. Mehi maalt püsside ja leivakottidega saabus Tallinna üsna vähe, sest suurem osa neist pörkas teel kokku sissetunginud saksa okupantidega või oli sunnitud taganema itta, Nõukogude Venemaale. Tallinna oli aga neil karmidel päevadel kokku tulnud küllaltki suur hulk maamehi. Nimelt algas siin 23. veebruaril VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonide kong-

⁷⁰ «Eesti Teataja» 22. ja 23. veebr. 1918.

⁷¹ Eesti punakaart ja punavägi kodusõjas. M.-L., 1934, lk. 73—76.

⁷² Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis, lk. 702.

⁷³ V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 12—15.

⁷⁴ «Eesti Teataja» 22. veebr. 1918.

⁷⁵ Sealsamas.

ress, 27. veebruaril aga pidi kokku tulema IV Eestimaa nõukogude kongress. Esimene neist jäi pooleli, teist ei saadud alustadagi.

Saksa imperialistlike vägede edasitung oli kiire, sest vana armee väeosad olid võitlusvõimetud ega osutanud peaaegu mingisugust vastupanu, tööliste Punaarmee oli alles loomisel.

23. veebruaril toimus Keilas äge lahing pealetungiva imperialistliku Saksa sõjaväe ja nõukogude võimu kaitsjate vahel, kes olid siia saanud otse Olevi Rahvakojast, mis veebruari lõpupäevil oli kujunenud punakaartlaste kogunemiste ja nende staabi asukohaks.

20. veebruari õhtul oli Olevi Rahvakojas toimunud Tallinna üelinnaline parteikoosolek. Kuid seoses saksa okupantide sissetungiga Eesti mandrile muudeti koosoleku päevakord põhjalikult. Sellesse jäi ainult V. Kingissepa teadaanne, et Eesti saartel asuvad Saksa okupatsiooniväed on läinud üle pealetungile ja koos sellega võib oodata ka kohaliku kodanluse Nõukogude-vastaseid väljaastumisi. Kuna täpsemad andmed puudusid, tehti ettepanek punakaartlaste luuresalk välja saata. Sadu töölisi avaldas soovi vabatahtlikult vaenlase vastu minna. Neile anti sealsamas relvad ja muu varustus, nagu sinel, säärrikud, laskemoon ja esmaabipakk. Ootamatuste ärahoidmiseks kohalike valgekaartlaste poolt organiseeris VSDT(b)P Tallinna Komitee punakaartlaste patrullteenistuse linna tänavail. Kuulutustahvlitele ja postidele kleebiti Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee läkitus Eesti töörahvale, milles kutsuti kõiki, kel on kallis Eesti ja tema rahva saatus ning vabadus, võitlusele sissetunginud vaenlase vastu töörahva punase lipu all.

60—70-meheline luurerühm, kes koosnes peamiselt «Dvigateli» tehase töolistest, sõitis raudteel Haapsalu suunas välja sama päeva õhtul. Teiste hulgas kuulusid rühma M. Likemets, V. Juhkum, J. Kuuskmann, G. Metus-Abrelthal, A. Määr ja J. Rullinghof. Olemaks määrati punakaartlane Pikman. Teel jagunes rühm mitmeks osaks. Rongile jäänud punakaartlased peatusid Riisiperes. Sinna saabus 22. veebruaril ka umbes 100 meest Balti laevastiku madruseid ja ekipaazi soldateid ristleja «Rjuriku» madruse komisar Navtšieni juhtimisel.

Vagunitest platvormile väljunud punakaartlastele ja sõjaväelastele avasid puuriitade tagant ootamatult tule Saksa jalgratturid, kel oli korda läinud Haapsalu maanteed mööda märkamatu Riisiperela läheneda. Nõukogude võitlejate hulgas tekkis lühiajaline segadus. Mõlemad rongid, nii madruste kui punakaartlaste oma, tõmbusid tagasi Tallinna poole. Enamik madrustest ja punakaartlastest oli jõudnud hüpata vagunisse. Kohale jäänud 20—30 meest, kelledest ligi pool olid punakaartlased, avaldasid vaenlasele visa vastupanu, mis kestis mitu tundi. Surma sai nii punakaartlasi kui madruseid, kokku umbes viis meest, ja ka mitu kohalikku elanikku, kes juhuslikult jaamas viibisid. Nõukogude poolel oli ka haavatuid. Osa mehi langes sakslaste kätte vangid.

22. veebruaril, samal päeval, kui Riisiperes toimus esimene kokkupõrge sakslastega, kogunes Olevi Rahvakotta Tallinna punakaardi põhiosa, et valmistuda väljaastumiseks vaenlase vastu. Balti jaamas asus rongile umbes 350—400 meest ja sõitis Haapsalu suunas. Juhtis neid Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee liige Andrei Põld, endine tsaararmee staabikapten.⁷⁶

Rong punakaartlastega jõudis Keilasse, kus tuli peatuda, sest järgnevate jaamadega oli side katkenud. Kuna aga oli teada, et eespool on kaks rongi punakaartlaste ja sõjaväelastega, siis otsustati edasi sõita. Vasalemma lähedal kohtutigi Tallinna suunas taganeva sõjaväelaste rongiga ja saadi teada kokkupõrkest Riisiperes. Mõlemad rongid tõmbusid tagasi Keilasse, kuhu jõuti 22. veebruari õhtul kell 9. Nagu Keila lahingust osavõtnud punakaartlane A. Ilves mäletab, ei jäänud madrused ja soldatid Keilasse peatuma, vaid sõitsid samal õhtul edasi Tallinna poole. Punakaartlased aga asusid kaitsespositsioonile ning paigutasid rongilt mahavõetud kuulipildujad raudteesillale ja Haapsalu maanteele.

⁷⁶ Kodusõja päevil oli A. Põld Punaarmee eesti diviisis brigaadikomandöriks ja langes 1920. aastal Lõunarindel.

Järgmisel päeval, 23. veebruaril, umbes kell 3 päeval rivistused punakaartlased jaama platvormile ja kavatsesid Vasalemma suunas edasi sõita. Siis aga teatas veetornis valvel olev punakaartlane, et Keilale läheneb Saksa jalgratturite väeosa, kuid mitte Haapsalu maanteed mööda, kust neid oodati, vaid kagust. Kogu kaitse tuli nüüd kiiresti ümber korraldada. Tugevdati ka valvet raudteesillal, et vaenlane ei saaks taandumisteed läbi lõigata. Punakaardile tulid abiks kohalikest elanikest raudteetöölised, Keila Valla Tööräha Nõukogu liige I. Ikmelt ja J. Saarepere, kes oskasid kuulipildujaid käsitseda.

Ahelikku hargnedes asusid punakaartlased kuulipildujatule kaitse all rünnakule, et vallutada tähtsamad tugipunktid raudteejaama ja alevi ees. Rünnak oli esialgu edukas. Sakslased löödi Keila mõisast välja, vabastati neist maantee ja sunniti nad üle jõe taganema. Pimeduse saabumisel aga andis end tunda nõrk distsipliin ja puudulik relvakäsitsemise oskus. Segadust tekitas ka see, et punakaartlaste rong lahkus ootamatult Keila jaamast ja tõmbus tagasi Tallinna suunas. Mis niisuguse korrarikkumise põhjuseks oli, on jäänud selgitamata. Umbes kell 7 õhtul alustasid saksa okupandid jõe tagant vastupealetungi, avades marutule ja avaldades üha tugevamat survet.

Paljud punakaartlased, nagu näiteks kuulipildur J. Triipool ning aktiivne parteitöötaja ja punakaardi organisator Alice Tisler, võitlesid kangelaslikult ning süttasid surmapõlguse ja mehise eeskujuga lahingukaaslastes võitlusindu. Kuid saksa okupantide kui väljaõppinud sõjaväelaste üleolek hakkas järjest rohkem tunda andma. Palju punakaartlasi langes ja sai haavata, ülejäänud aga hakkasid tagasi tõmbuma.

Järgmisel päeval korjati lahinguväljalt üles umbes 50 punakaartlast, kellest üle 30 olid surnud, teised raskesti haavatud. Langenute hulgas olid ka A. Tisler, J. Laas, H. Telliskivi, E. Tiitsen, V. Rundstük, J. Krabi ja E. Suuk. Kõigi langenute nimesid ei ole õnnestunud kindlaks teha. Langenuilt ja raskesti haavatuilt olid saksa okupandid saapad jalast ära võtnud ja väärtasjad röövitud. Osa haavatuid ajasid nad jõe paisule ja lasksid maha. Kohalikud elanikud püüdsid haavatuid päästa ja neile esmaabi anda, kuid paljusid päästa ei saadud, sest okupandid hakkasid abistajaid tulistama. Mitmed raskesti haavatud punakaartlased lõpetasid elu enesetapmisega.⁷⁷ Mittetäielikel andmeil langes Keila lahingus 45 ja sai haavata 14 punakaartlast.

Kuigi lahingud saksa okupantidega 22. ja 23. veebruaril lõppesid punakaartlaste ja madruste lüüasaamisega, oli neil Tallinna kaitsmise seisukohalt suur tähtsus. Saksa Põhjakorpuse komandör oli sunnitud pealetungi Tallinnale enam kui ööpäevaks edasi lükkama, et koondada laialihargnenud korpuse osi linna lähistele. Alles 25. veebruaril julgesid sakslased alustada rünnakut linnale. See võimaldas nõukogude võimuorganitel plaanikindlalt lõpule viia väeosade, sõjalise tähtsusega materjalide, nõukogude ja parteiasutuste ning laevastiku evakueerimise.

Pärast Keila lahingut, õöl vastu 24. veebruari, otsustas Eesti Tööräha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee Tallinnast evakueeruda. Tallinna sadamas ja reidil seisvad suured ristlejad «Rjurik», «Admiral Makarov», «Bajan», «Bogatör», «Oleg», miini- ja allveelaevad, transpordi-, pääste- ja sanitaarlaevad, kokku 50—60 üksust, pidid siirduma Helsingisse, kus neid ootasid Balti mere sõjalaevastiku peajõud, et pärast ühinemist suunduda Kroonlinna. See näis esialgu lootusetu üritusena, sest Soome laht oli kõvasti kinni külmunud ning jää paksus ulatus paiguti 75 sentimeetrini. Ka oli kütust üsna napilt. Mõni laev oli pealegi jäänud puuduliku remondiga. Samuti olid meeskonnad komplekteerimata. 25. veebruari hommikupoolel lasti õhku rannapatareid ja lõuna paiku lahkusid laevad sadamast, kuhu kohe ka saksa okupandid jõudsid. Otse üleinimlikke raskusi võites sooritas laevade karavan jäälõhkujate («Jermak», «Volõnets» jt.) abiga teekonna Helsingisse ja sealt edasi Kroonlinna.

Vaenlase sissetungiga tekkinud rasket ja ärevast ajast hoolimata kogunesid sajad Tallinna naised ja mehed 25. veebruari õhtul Lasnamäe kõrgele kaldale, et sealt rätikuid lehvitates hüvasti jätta oma isade, vendade, meeste, naabrite ja töökaaslastega. Laevadele rätikud muidugi enam ei paistnud, kuid, nagu jutustab laeval viibinud Tallinna puna-

⁷⁷ Nõukogude võimu eest, lk. 189—196, 407—413, 489—504.

kaartlane A. Ilves, tunti laevadel nagu instinktiivselt koduranna tervitust ning vesteldi tekil hilja õõni oma maa ja rahva saatusest.⁷⁸

Tallinnast evakueeruvad partei- ja nõukogude töötajad ning punakaartlased, kokku ligi tuhat inimest, viibisid enamikus «Rjurikul», osalt ka «Admiral Makarovil». Saksa lennuki pommirünnaku ajal sai «Rjurik» ühe tabamuse, mis nõudis surnuid ja haavatuid, laev ise aga suurt viga ei saanud. Sõjalaevade tuli kihutas vaenlase lennuki minema. Paljud eesti bolševikud, teiste hulgas A. Kuhlberg, P. Kiimar, A. Hendrikson, A. Tamm ja V. Seppam, tegid selle «Jääretke» nime all ajalukku läinud teekonna kaasa madrustena, masinistidena ja kütjatena. Kui partei- ja nõukogude töötajatele ning punakaartlastele lisada Tallinna töölised ja nende perekonnaliikmed, tõusis evakueerunute arv üle nelja tuhande.

Eesti kodanlus koos balti saksa aadliga võttis saksa okupante vastu nagu oma abimehi, otsides neilt tuge ja armu, ning aitas järgnevatel päevadel nõukogude aktiviste ja punakaartlasi välja nuhkida ja maha tappa. Ööl vastu 26. veebruari korraldasid saksa okupandid koos eesti valgekaartlastega pöörase klaperjahi nõukogude aktivistidele. Käidi ühest töölise korterist teise ning võeti kinni punakaartlasi ja teisi nõukogude võimu pool-dajaid. Tallinna elevaatorisse koondatud vangide arv tõusis okupatsiooni esimestel kuudel ligi 1000 inimeseni.

Nõukogude tagalasse evakueerunud partei- ja nõukogude aktiiv asus kohe organi-seerima töörahva jõude Eesti vabastamiseks. Samal ajal arenes põrandaalune võitlus saksa imperialistide vastu ka okupeeritud Eesti territooriumil.

Eesti töörahva kaotused olid rasked, kuid esimestel nõukogude võimu kuudel oman-datud kogemused kergendasid ta edasist võitlust nõukogude võimu eest.

Saabus toimetusse

18. VI 1966

H. SAAT

ОКТАБРЬСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ В ТАЛЛИНЕ, ЕЕ ЗАВОЕВАНИЯ И ИХ ЗАЩИТА

Резюме

Таллин (Ревель), расположенный недалеко от Петрограда, был одной из баз Балтийского военно-морского флота, здесь находились броневые, артиллерийские и кавалерийские войсковые части, поэтому судьба революционной столицы в значительной мере зависела от того, в чьих руках находится Таллин. Накануне Октябрьской революции В. И. Ленин неоднократно указывал на его важное стратегическое значение для обеспечения победы революции.

Эстонские большевики во главе с Я. Анвельтом, В. Кингисепом, Х. Пегельманом, И. Рабчинским и др. заверили ЦК РСДРП(б) в том, что трудящиеся Эстонии и революционные войска не позволят превратить территорию Эстонии в плацдарм для контрреволюции. Они сдержали свое слово.

22 октября 1917 г. на совместном заседании Таллинского Совета и Исполкома Советов Эстонии был избран Военно-революционный комитет, в руки которого власть в Таллине фактически перешла уже вечером 23 октября. Комитет направил своих комиссаров в местное военное командование, в воинские части и во все стратегические пункты города и района морской крепости. Председатель Военно-революционного комитета И. Рабчинский в период организации восстания поддерживал регулярную связь с Военно-революционным центром ЦК РСДРП(б) в Петрограде, а также с местными военно-революционными комитетами в Эстонии.

Таллинский комитет большевиков составил программу действий и распределил обязанности между руководящими партийными работниками. Революционные воинские части и корабли были приведены в боевую готовность. Военные патрули Усть-Двинского полка и Красная гвардия поддерживали порядок в городе.

25 октября победила социалистическая революция в Петрограде. Вечером того же дня начал свою работу II Всероссийский съезд Советов, который провозгласил Советскую власть, принял важные декреты — о мире и о земле — и создал первое Совет-

⁷⁸ Nõukogude võimu eest, lk. 504.

ское правительство — Совет Народных Комиссаров во главе с В. И. Лениным. В работе съезда от Таллинского Совета принимали участие большевики Я. Анвельт, С. Смирнов и Н. Печников.

26 октября, когда в Таллин пришла весть о победе социалистической революции в столице, на фабриках и заводах, в воинских частях, на кораблях начались собрания и митинги. Рабочие, солдаты и матросы приветствовали победу революции и выражали полное доверие Советскому правительству. Руководство войск района морской крепости заявило Военно-революционному комитету о своей готовности служить Советской власти.

Во многих местах контрреволюция еще продолжала сопротивление. Но военизированная организация эстонской буржуазии «Омакайтсе» («Самозащита»), резервная милиция и др. были слабее революционных сил трудящихся; Советская власть распустила эти организации. Надежды буржуазии на помощь эстонских национальных войсковых частей не оправдались. Большинство эстонских солдат, находящихся в Таллине, поддерживало Советскую власть. Большевики сорвали также попытки бывшего премьер-министра Временного правительства Керенского и генерала Краснова использовать Эстонию как плацдарм для контрреволюционного похода на Петроград. На помощь революционной столице отправились военные корабли и отряд матросов по железной дороге.

В борьбе за укрепление Советской власти и в строительстве нового пролетарского государственного аппарата таллинские рабочие шли в первых рядах трудящихся Эстонии. Многочисленным, сознательным и хорошо организованным рабочим классом Таллина, закаленным в революционных боях, руководил Таллинский комитет РСДРП(б). Городская партийная организация была наиболее крупной в Эстонии (к середине августа 3182 члена). Партийные организации существовали на всех более крупных фабриках и заводах. Поэтому таллинские пролетарии легко подавили сопротивление местной буржуазии и сразу после революции приступили к созданию советских государственных органов.

27 октября уполномоченный Военно-революционного комитета В. Кингисепп принял от бывшего губернского комиссара Временного правительства И. Поска дела губернского правления. Демонстрация рабочих разогнала губернский земский совет, отказавшийся разойтись и даже объявивший себя «высшим органом власти» в стране. Высшим органом Советской власти в Таллине стал Таллинский Совет рабочих и воинских депутатов, который 5 сентября принял большевистскую резолюцию по вопросу о власти. С тех пор большевики в Совете имели преобладающее влияние. Под их руководством таллинские рабочие помогли создавать и укреплять Советскую власть трудящимся в уездах и волостях.

Для подавления сопротивления буржуазии рабочие Таллина создали свои вооруженные силы — Красную гвардию, в руководстве которой активную роль играли В. Кингисепп, О. Ряскас, Х. Тедеров и другие большевики. Буржуазная милиция была распущена и охрана порядка в городе возложена на Красную гвардию. Таллинские красногвардейцы оказывали помощь тартуским рабочим в подавлении контрреволюционного выступления местной буржуазии, а также безземельным и малоземельным крестьянам при конфискации баронских имений.

31 января была распущена Таллинская городская управа и управление городом перешло в руки Таллинского Совета. Были созданы также народные суды, выборы в которые проходили на демократических началах.

В то же время рабочие приступили к ликвидации экономического господства буржуазии и к проведению социалистических преобразований. Первоочередной задачей в создании основ социалистической экономики было введение рабочего контроля на фабриках и заводах с целью положить конец саботажу капиталистов. На общих собраниях предприятий избирались комиссии рабочего контроля и распределялись их обязанности. Это помогло трудящимся ознакомиться с управлением промышленностью и народным хозяйством и подготовило условия для перехода к плановому руководству экономической республикой. В январе-феврале начался также процесс передачи частных предприятий в руки народа. Были национализированы некоторые типографии, лесные разработки, таллинский конный трамвай, узкоколейная железная дорога — в первую очередь предприятия капиталистов-саботажников.

Добиваясь заключения мира, Советская власть осуществляла постепенный перевод фабрик и заводов на производство товаров мирного времени, что было необходимо для снабжения трудящихся предметами потребления, восстановления транспорта и т. д. Таллинский Совет и профсоюзы города принимали активное участие в разрешении вопросов перевода промышленных предприятий на мирное производство. Национализацией в Таллине всех банков был нанесен удар по буржуазной банковской системе. Это уничтожало важные источники и каналы финансирования контрреволюции.

Трудным в первые месяцы Советской власти был продовольственный вопрос. Руководители трудящихся Эстонии Я. Анвельт и В. Кингисепп привлекали к организации продовольственного снабжения широкие массы рабочих. В Таллине открылись первые

советские магазины и столовые, расширялась сеть пунктов по продаже хлеба, керосина, табака и других необходимых товаров.

Большевики воспитывали в трудящихся бережливое отношение к общественной собственности, клеймили лодырей и паразитов, разъясняли необходимость строгой социалистической дисциплины в труде, организовывали соревнование за лучшее качество продукции.

Советская власть в Таллине и по всей Эстонии реорганизовала больничные кассы и расширила социальное обеспечение. Принимались меры для повышения культуры и народного просвещения. Школа была отделена от церкви, обучение в ней должно было вестись на родном языке. 28 декабря 1917 г. в Таллине начал свою работу съезд учителей Эстонии. Народные учителя решили отдать все силы делу освобождения рабочих и крестьян от уз капитала. В области культурного строительства следует также отметить организацию Рабочего театра в Таллине. Театр «Эстония» тоже был поставлен на службу интересам трудящихся.

Таллинские рабочие в своей борьбе за укрепление Советской власти и построение социализма шли рука об руку с рабочим классом всей России, взаимно обмениваясь опытом.

Сразу после Октябрьской революции контрреволюционеры внутри страны, а также империалисты западных стран надеялись, что «эксперимент» большевиков, т. е. социалистическая революция, провалится. Но проходили месяцы, а Советская власть все укреплялась. Тогда они начали поддерживать антисоветские мятежи и готовиться к открытой интервенции. Эстонская буржуазия и прибалтийско-немецкие бароны создали антинародный союз и готовили заговор с целью отторгнуть Эстонию от революционной России и восстановить капитализм при помощи военной интервенции. При этом они провозгласили лживый лозунг «независимости Эстонии».

Большевики разъясняли трудящимся, что только тогда может идти речь о действительной независимости Эстонии, когда в России окрепнет Советская власть, когда правительство возглавляют большевики. Таллинские рабочие на своих собраниях приветствовали и одобряли декларации Советского правительства — «Декларацию прав народов России» и «Декларацию прав трудящегося и эксплуатируемого народа», где провозглашался принцип самоопределения народов и признавался новый государственный строй социалистической Советской республики как федерации свободных республик разных наций, населяющих Россию. Рабочие Таллина, а также солдаты эстонских войсковых частей на своих собраниях осуждали маневры буржуазии и баронов, разоблачали предательство мелкобуржуазных партий и одобряли национальную политику Советской власти.

13 января 1918 г. большевики создали в Таллине I съезд эстонских социалистических воинов, который принял резолюцию о необходимости создания эстонской Красной Армии. После обнародования декрета о создании Красной Армии, подписанного В. И. Лениным, при Таллинском Совете была образована коллегия по формированию Красной Армии во главе с В. Кингисепом, которая объявила о формировании I-го Таллинского красного полка.

В конце января Исполком Советов Эстонии раскрыл заговор главарей эстонской буржуазии и немецких баронов, которые обратились к германскому кайзеру с просьбой оккупировать Эстонию и готовили вооруженный мятеж в случае вторжения немецких войск. Исполкомом были приняты срочные меры: введено осадное положение, арестованы и высланы на восток бароны-заговорщики.

18 февраля немецкие войска нарушили перемирие и начали наступление с целью уничтожить Советскую власть и захватить огромные территории Советской России. 20 февраля немецкие войска высадились в Эстонии. Предательские действия буржуазных националистов способствовали оккупации. Немцы быстро продвигались к Таллину.

22 февраля Совет Народных Комиссаров обратился к народу с воззванием «Социалистическое отечество в опасности!», где намечались мероприятия по обеспечению обороны Советского государства. По предписанию В. И. Ленина, Исполком Советов Эстонии, Таллинский Совет и большевистская организация Таллина приняли самые энергичные меры для эвакуации из города материалов военного значения и перевода кораблей военно-морского флота в Кронштадт.

По призыву большевистской партии и Исполкома Советов Эстонии ряды Красной гвардии пополнялись новыми бойцами. В Таллине создавались отряды красногвардейцев. 22 февраля завязался бой между немецкими оккупантами и отрядом матросов и красногвардейцев у станции Рийзипере (51 км от Таллина в сторону Хаапсалу). Крупное сражение развернулось 23 февраля под Кейла (27 км от Таллина), где против оккупантов сражался отряд таллинских красногвардейцев. Силы оккупантов во много раз превосходили силы отряда. В неравном бою было убито и тяжело ранено свыше 50 человек, в том числе А. Тислер, Я. Лаас, Х. Теллискиви, Э. Тийтсен.

Сражение под Кейла задержало продвижение немецких войск на целые сутки и поэтому имело большое значение для успешного проведения эвакуации Таллина. Лишь 25 февраля оккупанты решились начать атаку города. В тот же день корабли Балтий-

скою военно-морского флота во главе с крейсерами «Рюрик», «Олег», «Баян», «Богатырь» вышли из Tallинской гавани в сопровождении ледоколов, чтобы через замерзший залив, отбивая атаки врага, пробиваться в Хельсинки, а оттуда в Кронштадт. На военных кораблях и транспортных судах из Tallинна эвакуировалось более четырех тысяч партийных и советских работников, красногвардейцев, рабочих, а также членов их семей. Этот героический поход кораблей, вошедший в историю под названием «Ледового похода», сорвал планы империалистов уничтожить военно-морской флот молодой Советской республики.

Tallин и к началу марта вся Эстония оказалась временно под игом немецких оккупантов, которые вместе с буржуазно-националистическими бандами начали кровавую расправу над советскими активистами и красногвардейцами. В первые же месяцы после немецкой оккупации в tallинском элеваторе было около 1000 арестованных.

Эвакуированный в советский тыл партийный и советский актив сразу же приступил к организации сил для освобождения Эстонии. Но и на оккупированной территории борьба продолжалась.

Поступила в редакцию
18/VI 1966

J. SAAT

DIE OKTOBERREVOLUTION IN TALLINN UND DIE VERTEIDIGUNG IHRER ERRUNGENSCHAFTEN

Zusammenfassung

Tallinn (Reval), unweit von Petrograd gelegen, war einer der Stützpunkte der baltischen Kriegsmarine; hier waren Panzertruppen, Artillerie und Kavallerie stationiert. Somit hing das Schicksal der revolutionären Hauptstadt in grossem Masse davon ab, in wessen Händen Tallinn war. Am Vortage der Oktoberrevolution wies W. I. Lenin wiederholt darauf hin, dass Tallinn für den Erfolg der Revolution in der Hauptstadt eine grosse strategische Bedeutung habe.

Die estnischen Bolschewiki mit J. Anvelt, V. Kingissepp, H. Pöögemann, I. Rabtschinski u. a. an der Spitze versicherten das Zentralkomitee der RSDAP (Bolschewiki), die Werktätigen Estlands und die revolutionären Truppen würden es nicht zulassen, dass das estnische Territorium eine Basis der Konterrevolution werde. Sie haben ihr Wort gehalten.

Am 22. Oktober 1917 wurde von einer gemeinsamen Versammlung des Tallinner Sowjets und des Exekutivkomitees der Sowjets Estlands ein regionales Revolutionäres Militärkomitee gebildet, das bereits am Abend des 23. Oktober faktisch die Macht in Tallinn ergriff. Das Komitee entsandte seine Kommissare ins örtliche Militärkommando, in die Truppenteile und zu allen strategischen Punkten der Stadt und der Seefestung.

Der Vorsitzende des Revolutionären Militärkomitees Estlands I. Rabtschinski unterhielt während der Vorbereitung des Aufstandes ständigen Kontakt mit dem revolutionär-militärem Zentrum des Zentralkomitees der RSDAP(B) in Petrograd, desgleichen mit den örtlichen Revolutionären Militärkomitees in Estland.

Das Tallinner Komitee der Bolschewiki setzte ein Tätigkeitsprogramm zusammen und verteilte die Aufgaben unter den leitenden Parteiarbeitern. Die revolutionären Truppenteile und Kriegsschiffe wurden in Kampfbereitschaft gestellt. Patrouillen des Ust-Dwinski Regimentes und die Rote Garde wahren die Ordnung in der Stadt.

Am 25. Oktober trug die sozialistische Revolution in Petrograd den Sieg davon. Am Abend desselben Tages begann die II. Allrussische Tagung der Sowjets, wo die Sowjetmacht proklamiert und wichtige Dekrete erlassen wurden — das Dekret über den Frieden und das Dekret über den Grund und Boden. Auf der Tagung wurde auch die erste Sowjetregierung mit W. I. Lenin an der Spitze ernannt. Seitens des Tallinner Sowjets nahmen an der Tagung die Bolschewiki J. Anvelt, S. Smirnow und H. Petschnikow teil.

Am 26. Oktober, als in Tallinn die Nachricht vom Sieg der sozialistischen Revolution eintraf, wurden in hiesigen Fabriken und Werken, in Truppenteilen und auf Kriegsschiffen Versammlungen und Meetings abgehalten. Arbeiter, Soldaten und Matrosen hiessen die sozialistische Revolution willkommen und äusserten volles Vertrauen der Sowjetregierung gegenüber. Die Kommandeure der Besatzung der Seefestung teilten dem Revolutionären Militärkomitee mit, sie seien bereit, der Sowjetmacht zu dienen.

An verschiedenen Stellen setzte die Konterrevolution den Widerstand fort. Die konterrevolutionären Kräfte der estnischen Bourgeoisie — die halb-militärische Organisation «Omakaitse» («Selbstschutz»), die Reservemiliz u. a. — waren, mit den revolutionären Kräften der Werktätigen verglichen, nur schwach; sie wurden von der Sowjetmacht aufgelöst. Die Hoffnungen der Bourgeoisie, die estnischen nationalen Truppenteile würden ihnen zur Hilfe eilen, rechtfertigten sich nicht. Die estnischen Soldaten in Tallinn unterstützten in ihrer Mehrzahl die Sowjetmacht. Die Bolschewiki Estlands vereitelten auch die Versuche des ehemaligen ersten Ministers der Provisorischen Regierung Kerenski

und des Generals Krasnow, Estland als Stützpunkt eines konterrevolutionären Feldzuges gegen Petrograd auszunutzen.

Kriegsschiffe und — per Eisenbahn — eine Abteilung Matrosen wurden dem revolutionären Petrograd zur Hilfe entsandt.

Im Kampfe um die Festigung der Sowjetmacht und im Aufbau einer neuen, proletarischen Staatsmaschine schritten die Tallinner Arbeiter in der Avantgarde der Werktätigen Estlands. In Tallinn gab es eine zahlreiche, klassenbewusste und gut organisierte Arbeiterschaft, in revolutionären Kämpfen gehärtet. Sie wurde vom Tallinner Komitee der RSDAP(B) geleitet. Die Tallinner Organisation der Bolschewiki war die stärkste unter den Parteiorganisationen Estlands (3182 Mitglieder Mitte August); in allen grösseren Fabriken und Werken hatte sie ihre Unterorganisationen.

Deswegen konnten die Tallinner Proletarier den Widerstand der örtlichen Bourgeoisie leicht überwinden und gleich nach der Revolution an die Erschaffung sowjetischer Staatsorgane gehen.

Am 27. Oktober übernahm der Bevollmächtigte des Revolutionären Militärkomitees V. Kingissepp vom ehemaligen Gouvernementkommissar der Provisorischen Regierung I. Poska die Gouvernmentverwaltung. Der bürgerliche Regionalrat, der sich weigerte auseinanderzugehen und sich gar «das höchste Machtorgan» des Landes wähnte, wurde von einer Demonstration der Werktätigen auseinandergejagt.

Das höchste Organ der Sowjetmacht in Tallinn war der Tallinner Rat der Arbeiter- und Soldatendeputierten, der sich am 5. September der bolschewistischen Resolution über die Machtfrage angeschlossen hatte. Seit diesem Datum hatten die Bolschewiki im Sowjet das Übergewicht.

Von den Bolschewiki geleitet, waren die Tallinner Arbeiter der Bauernschaft und den Werktätigen der Landkreise und Landgemeinden behilflich, die Sowjetmacht ausserhalb Tallinns zu errichten und zu festigen.

Zur Unterdrückung des Widerstandes der Bourgeoisie schuf die Tallinner Arbeiterschaft eine bewaffnete Rote Garde, in welcher V. Kingissepp, O. Rästas, H. Tederow und andere Bolschewiki aktiv tätig waren. Die bürgerliche Miliz wurde aufgelöst und das Wahren der Ordnung in der Stadt der Roten Garde anvertraut. Die Tallinner Rotgardisten halfen den Tartuer Arbeitern ein konterrevolutionäres Beginnen der dortigen Bourgeoisie zu unterdrücken, sie unterstützten auch die landlosen Bauern und Kleinbauern bei der Konfiskation der Adelsgüter.

Am 31. Januar wurde die Tallinner Stadtverwaltung vom Tallinner Sowjet abgelöst; in Tallinn wurden auch Volksgerichte erschaffen, vom Volke auf demokratischer Grundlage gewählt.

Gleichzeitig gingen die Arbeiter an die Abschaffung der Bourgeoisieherrschaft auf wirtschaftlichem Gebiet, indem sie entsprechende sozialistische Massnahmen trafen.

In erster Linie war es für die Herstellung einer sozialistischen Ökonomik nötig, die Arbeiterkontrolle in den Fabriken und Werken einzuführen und so der Sabotage seitens der Kapitalisten ein Ende zu machen. Die Arbeiter der Betriebe wählten auf ihren Versammlungen Kommissionen der Arbeiterkontrolle und setzten deren Zuständigkeit fest. Auf diese Weise wurden die Arbeiter mit der Leitung von Industrie und Volkswirtschaft vertraut, wodurch die Vorbedingungen eines Übergangs zur planmässigen Regelung des Wirtschaftslebens der Republik geschaffen wurden.

Im Januar und Februar wurden auch schon einige Privatunternehmen volkseigen gemacht, so z. B. einige Druckereien, die Waldindustrie, die Tallinner Pferde-Strassenbahn, die schmalspurige Eisenbahn — vor allem diejenigen Unternehmen, deren Eigentümer Saboteure waren.

Indem die Sowjetmacht den Friedensschluss anstrebte, verwirklichte sie den allmählichen Übergang der Industrie zur friedenszeitlichen Produktion. Für die Versorgung der Arbeiter und Bauern mit Gebrauchsmitteln, für die Wiederherstellung des Transportwesens usw. war ein solcher Übergang durchaus wünschenswert. Der Tallinner Sowjet und die städtischen Gewerkschaften nahmen an der Lösung hierbei entstehender Fragen aktiv teil.

Auch das bürgerliche Bankwesen wurde unter Kontrolle genommen. In Tallinn wurden sämtliche Banken für volkseigen erklärt und auf diese Weise wichtige Finanzierungsquellen der Konterrevolution entzogen.

In den ersten Monaten der Sowjetmacht bereitete die Lebensmittelversorgung grosse Schwierigkeiten. An der Spitze der estnischen Werktätigen stehend, suchten J. Anvelt und V. Kingissepp weite Massen von Arbeitern in die Organisation der Lebensmittelversorgung mitzureissen. In Tallinn wurden die ersten sowjetischen Lebensmittelhandlungen und Speisesäle eröffnet, gleichwie zahlreiche zusätzliche Verkaufsstellen von Brot, Brennöl, Tabak und anderen wichtigen Waren.

Die Bolschewiki erzogen die Werktätigen zur Sorgfalt dem gemeinschaftlichen Eigentum gegenüber, sie brandmarkten Faulenzer und Tagediebe, sie begründeten die Unumgänglichkeit einer strengen sozialistischen Arbeitsdisziplin und organisierten den Wettbewerb um die beste Qualität der Produktion.

In Tallinn und in ganz Estland wurden von der Sowjetmacht die Krankenkassen reorganisiert und die soziale Fürsorge weiter ausgebaut. In Fragen der Kultur und des Volksunterrichts wurden wichtige Massnahmen getroffen. In den Schulen wurde der muttersprachliche Unterricht eingeführt; Schule und Kirche wurden voneinander getrennt. Am 28. Dezember 1917 trat in Tallinn eine Tagung estnischer Schullehrer zusammen. Die Volksschullehrer beschlossen, alle Kräfte der Befreiung der Arbeiter und Bauern von den Fesseln des Kapitalismus zu widmen.

Auf dem Gebiete des kulturellen Aufbaus muss noch die Organisation des Arbeitertheaters in Tallinn hervorgehoben werden; auch das «Estonia»-Theater wurde in den Dienst der Werktätigen gestellt.

In ihrem Kampf um die Festigung der Sowjetmacht und um den Aufbau des Sozialismus schritten die Tallinner Arbeiter Hand in Hand mit der Arbeiterklasse Russlands, und es wurden gegenseitig Erfahrungen ausgetauscht.

In der ersten Zeit nach der Oktoberrevolution hofften die Konterrevolutionäre des Inlandes wie auch die Imperialisten der Westmächte, dass sich das «bolschewistische Experiment», d. h. die sozialistische Revolution nicht halten wird. Als aber Monate verstrichen und die Sowjetmacht immer stärker wurde, fingen sie an, antisowjetische Aufrührer zu unterstützen und eine direkte Intervention vorzubereiten. Die estnische Bourgeoisie und der baltisch-deutsche Adel schlossen ein volksfeindliches Bündnis, sie bereiteten eine Verschwörung, deren Ziel es war, Estland vom revolutionären Russland abzutrennen und mit Hilfe bewaffneter Intervention den Kapitalismus wiederherzustellen. Dabei griffen sie das heuchlerische Schlagwort der «Unabhängigkeit Estlands» auf.

Die Bolschewiki erklärten den Werktätigen, dass Estland nur dann wirklich unabhängig sein könne, wenn sich die Sowjetmacht in Russland befestigt und die Bolschewiki an der Spitze der Regierung stehen. Bei ihren Versammlungen hiessen die Tallinner Arbeiter die Deklarationen der Sowjetregierung willkommen — die «Deklaration über die Rechte der Völker Russlands» und die «Deklaration der Rechte des exploitierten Arbeitsvolkes», in denen das Prinzip der Selbstbestimmung der Völker und die neue Staatsordnung der sozialistischen Sowjetrepublik als Föderation freier Republiken der verschiedenen, in den Grenzen Russlands ansässigen Völker proklamiert wurden.

Die Tallinner Arbeiter und die Soldaten der hier stationierten estnischen Truppenteile verurteilten bei den Meetings die Manöver der Bourgeoisie und der Gutsbesitzer, brandmarkten die verräterische Politik der kleinbürgerlichen Parteien und begrüsst die Politik der Sowjetmacht in der Nationalitätenfrage.

Am 13. Januar 1918 riefen die Bolschewiki in Tallinn die I. Tagung estnischer sozialistischer Soldaten zusammen; durch eine ihrer Resolutionen wurde die Notwendigkeit der Erschaffung einer estnischen Roten Armee anerkannt. Nach der Veröffentlichung des von W. I. Lenin gezeichneten Dekrets über die Erschaffung der Roten Armee wurde beim Tallinner Sowjet ein Kollegium fürs Formieren der Roten Armee mit V. Kingissepp an der Spitze gebildet. Es begann das Formieren des 1. Tallinner roten Regiments.

Ende Januar gelang es dem Exekutivkomitee der Sowjets Estlands, eine Verschwörung der Hauptmacher der estnischen Bourgeoisie und der deutschen Barone aufzudecken, die sich an den deutschen Kaiser mit der Bitte gewandt hatten, Estland zu besetzen; für den Fall der Invasion deutscher Truppen bereiteten sie einen bewaffneten Aufruhr vor. Das Exekutivkomitee verordnete eilige Gegenmassnahmen. Der Belagerungszustand wurde eingeführt, die verschwörerischen Barone verhaftet und aus Estland ostwärts verschickt.

Am 18. Februar unterbrachen die deutschen Truppen heimtückisch den Waffenstillstand und griffen an; ihr Ziel war die Vernichtung der Sowjetmacht und die Besetzung ausgedehnter Territorien Sowjetrusslands. Am 20. Februar landeten die deutschen Truppen auf dem estnischen Festlande. Die verräterische Tätigkeit der bürgerlichen Nationalisten beschleunigte die Besetzung Estlands. Die deutschen stiessen rasch gegen Tallinn vor.

Am 22. Februar wandte sich der Rat der Volkskommissare ans Volk mit dem Aufruf «Das sozialistische Vaterland ist in Gefahr!», in dem die Verteidigungsmassnahmen des Sowjetlandes angedeutet wurden. W. I. Lenins Hinweisen gemäss gingen das Exekutivkomitee der Sowjets Estlands, der Tallinner Sowjet und die Tallinner bolschewistische Organisation aufs energischste vor, kriegswichtige Materialien zu evakuieren und die Schiffe der Kriegsmarine nach Kronstadt überzuführen.

Den Aufruf der bolschewistischen Partei und des Exekutivkomitees der Sowjets Estlands befolgend, traten neue Kämpfer massenhaft in die Reihen der Roten Garde. In Tallinn wurden neue Trupps von Rotgardisten formiert.

Am 22. Februar kam eine Abteilung Matrosen und Rotgardisten bei der Eisenbahnstation Riisipere (51 km westlich von Tallinn) in Berührung mit den deutschen Eindringlingen, wobei ein Gefecht entbrannte. Ein grösseres Gefecht fand am 23. Februar bei Keila (27 km vor Tallinn) statt, wo ein Kampftrupp Rotgardisten den Okkupanten den

Weg sperrte. Die Kräfte der Okkupanten übertrafen die der Rotgardisten ums Mehrfache. Über 50 Rotgardisten fielen im ungleichen Kampfe oder wurden schwer verwundet. Unter den Opfern waren auch A. Tisler, J. Laas, H. Telliskivi und E. Tiitsen.

Das Gefecht bei Keila hielt die deutschen Truppen ganze 24 Stunden auf und war somit für die erfolgreiche Evakuierung Tallinns von grosser Bedeutung. Erst am 25. Februar entschlossen sich die Okkupanten gegen Tallinn vorzurücken. Am selben Tage verliessen die Schiffe der Baltischen Kriegsflotte (mit den Kreuzern «Rurik», «Oleg», «Bajan» und «Bogatyr» an der Spitze) mit Hilfe von Eisbrechern den Hafen von Tallinn. Den Angriffen des Feindes trotzend durchquerten sie den vereisten Meerbusen und gelangten nach Helsinki, von wo ihr Weg weiter nach Kronstadt führte.

Auf Kriegs- und Transportschiffen wurden über 4000 Partei- und Sowjetarbeiter, Rotgardisten, Tallinner Werktätige und deren Familienangehörige evakuiert.

Diese heroische Seefahrt, in der Geschichte als die «Eisfahrt» bekannt, machte die Absichten der Imperialisten zunichte, die den Sowjetstaat ohne Kriegsflotte lassen wollten.

Tallinn und (Anfang März) ganz Estland gerieten nun zeitweilig unters Joch der deutschen Okkupanten, die mit den bürgerlich-nationalistischen Banden gemeinsam eine blutige Verfolgung sowjetischer Aktivisten und Rotgardisten wüten liessen. Schon in den ersten Monaten der deutschen Okkupation belief sich die Zahl der Verhafteten im Tallinner Kornspeicher auf etwa 1000.

Das ins sowjetische Hinterland evakuierte Parteiaktiv und Sowjetaktiv gingen sofort an die Vorbereitung der Befreiung Estlands. Der Kampf dauerte aber auch auf dem besetzten Territorium an.

Eingegangen
am 18. Juni 1966